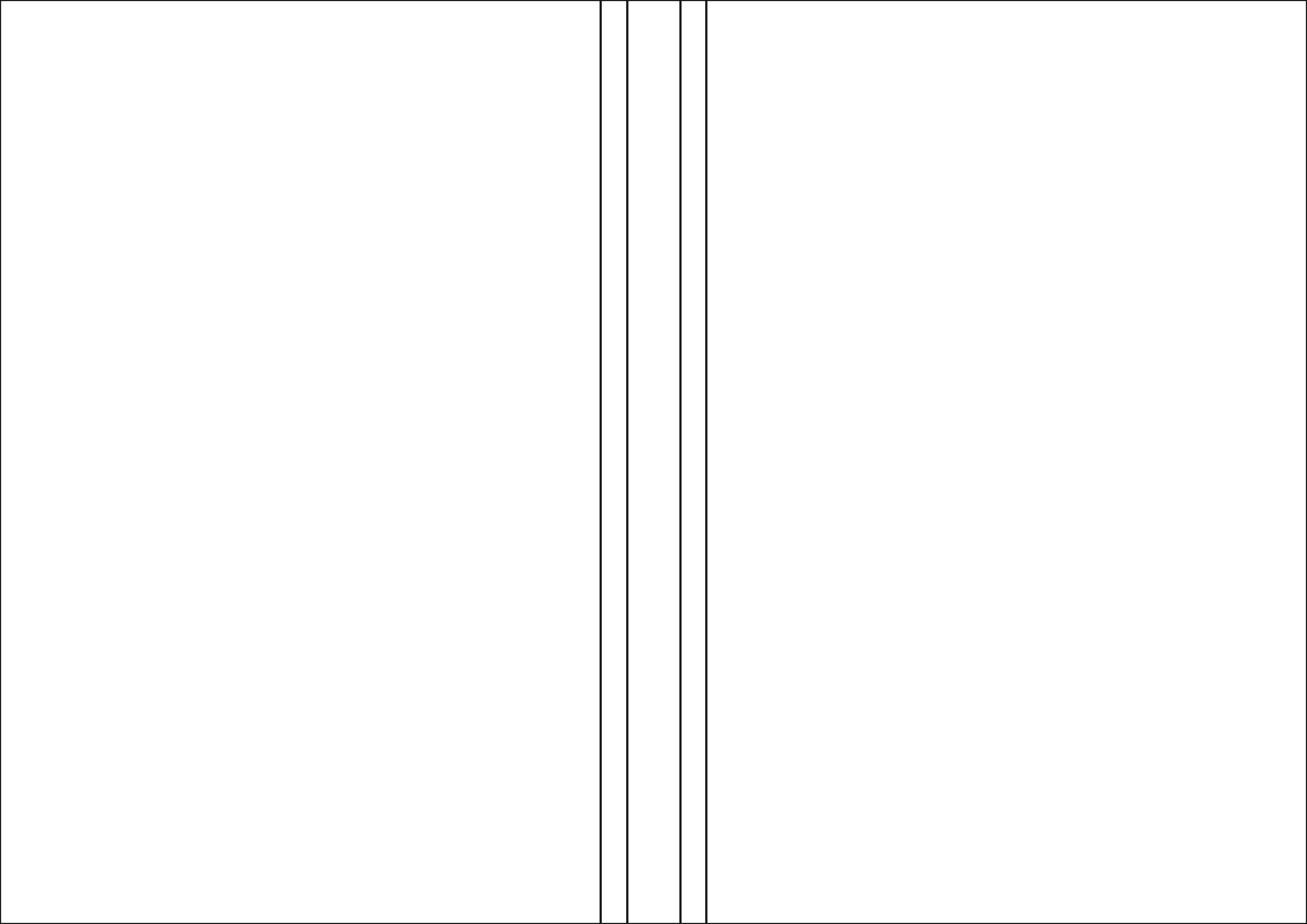

Onaxon Jabborova,
Dinoraxon Saparbayeva

**BOSHLANG'ICH TALIMDA MUSTAQIL
TALIMNI TASHKIL ETISH METODIKASI**

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

Onaxon Jabborova,

Dinoraxon Saparbayeva

**BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA MUSTAQIL TA’LIMNI TASHKIL
ETISH METODIKASI**

(60110500- Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi talabalari, magistrantlari va
o‘qituvchilar uchun O‘quv-uslubiy qo‘llanma)

Chirchiq – 2023

«Zebo prints»

UO'K: 371;373

KBK: 74.26

J – 13

Jabborova O., Saparbayeva D.T. / Boshlang'ich ta'limda mustaqil ta'limni tashkil etish metodikasi. / O'quv-uslubiy qo'llanma. - Chirchiq: «Zebo prints», 2023. – 60 bet.

Mazkur O'quv-uslubiy qo'llanma "Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi, innovatsiya va integratsiyasi" o'quv fanining namunaviy dasturi asosida ishlab chiqilgan ishchi o'quv dastur asosida yozilgan bo'lib, unda boshlang'ich ta'limda mustaqil ta'limni tashkil etishning metodikasi masalalari tahlil qilingan. O'quv-uslubiy qo'llanmani tuzishda o'qitishning kredit-modul tizimi talablariga rioya etilgan. Ushbu o'quv-uslubiy qo'llanma talabalar, o'qituvchilar va muammo bilan qiziqqanlarga mo'ljallangan.

Loyiha muallifi:

Muhamedov G'ofurdjon Isroilovich, O'zbekiston Respublikasi Fan arbobi

Mas'ul muharrir:

Mardonov Shukurullo Qo'ldoshevich, pedagogika fanlari doktori, professor

Taqrizchilar:

Taylakova D.N., pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Umarova Zuhra Abduraxmonovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

O'quv-uslubiy qo'llanma Chirchiq davlat pedagogika universiteti Kengashi tomonidan nashrga tavsiya etilgan. Bayonnoma № 10

ISBN 978-9943-9242-9-1

© Jabborova O. va b., 2023

©«Zebo prints», 2023

MUNDARIJA

Kirish	4
1-modul. Boshlang'ich ta'limda mustaqil ta'limni tashkil etishning meyo'riy asoslari.	5
2-modul. Boshlang'ich ta'limda mustaqil ta'limni tashkil etishning samarali metodlari	20
3-modul. Boshlang'ich ta'limda mustaqil ta'limni tashkil etish amaliyoti	37
Tavsiya etiladigan adabiyotlar	53
Lug'at	55

Kirish

“Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi”da belgilangan sifatli ta’limga erishish vazifalarining ijrosini ta’minlashda kasbiy yetuk pedagog kadrlarni tayyorlash muhim o‘rin tutadi. Shu sababli oliy pedagogik ta’lim jarayonida kasbiy yetuk pedagog kadrlarni tayyorlashning sarmazmun va samarali shakllari, vositalari hamda innovatsion metodikalariga tayanish ustuvor darajada qabul qilingan. Bundan maqsad bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini ham kasbiy jihatdan yetuk, metodik malakali va amaliy faoliyatga tayyor mutaxassislar sifatida yetishtirish muhim vazifa ekanligini ko‘rsatadi.

Oliy pedagogik ta’lim jarayonida bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining metodik ko‘nikmalarini tarkib toptirish muhim ahamiyatga ega. Shu ma’noda ularning mustaqil ta’limni tashkil etish metodikasi bo‘yicha nazariy bilim, amaliy metodika va samarali malakalar bilan qurollantirish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Bunda mustaqil ta’limni tashkil etishning eng samarali metodikalarini o‘zlashtirish zaruriyatdir. Mazkur ehtiyojlardan kelib chiqib, ushbu o‘quv-uslubiy qo‘llanma tuzildi.

O‘quv-uslubiy qo‘llanmani yozishda “Boshlang‘ich ta’lim pedagogikasi, innovatsiya va integrasiyasi” o‘quv fani dasturi asosida ishlab chiqilgan Ishchi o‘quv dasturiga asoslanildi. Unda o‘qitishning kredit-modul tizimi qoidalari va talablari hisobga olindi. O‘quv-uslubiy qo‘llanmani tayyorlashda mamlakatimiz va xorijlik pedagog olimlarning metodika bo‘yicha tajribalariga e’tibor qaratildi. Shu jihatdan ushbu o‘quv-uslubiy qo‘llanma boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi uchun yangicha yondashuvlar asosida tayyorlangan birinchi o‘quv adabiyoti hisoblanadi.

O‘quv-uslubiy qo‘llanmaga doir fikr va mulohazalariningizni kutib qolamiz.

1-MODUL. BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA MUSTAQIL TA‘LIMNI TASHKIL ETISHNING MEYO‘RIY ASOSLARI

Reja:

1. Mustaqil ta‘lim tushunchasi mazmuni
2. Mustaqil ta‘limni tashkil etishning me‘yoriy asoslari
3. Mustaqil ta‘limni tashkil etish ko‘nikmasini o‘zlashtirish zaruriyati

Tayanch tushunchalar:

Ta‘lim, mustaqil, boshlang‘ich, me‘yor, asos, bilim, zaruriyat, o‘zlashtirish, tushuncha.

Mamlakatimizda sifatli ta‘limga erishish vazifalari amalga oshirilmoqda. Bu jarayonda ayniqsa oliy pedagogik ta‘lim muhim o‘rin tutadi. Oliy pedagogik ta‘lim jarayonida bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining mustaqil ta‘limni tashkil etish ko‘nikmasini tarkib toptirish dolzarb bo‘lib turibdi. Mazkur o‘rinda e‘tiboringizni boshlang‘ich ta‘limda mustaqil ta‘limni tashkil etishning me‘yoriy asoslari tahliliga tortamiz.

Mustaqil ta‘lim tushunchasi mazmuni. “Mustaqil ta‘lim” – bu olingan bilim, ko‘nikma va malakalarni mustahkamlash hamda qo‘shimcha ma‘lumot yoki materialni mustaqil o‘rganish maqsadidagi o‘quv shaklidir.¹ Shu ma‘noda quyidagilarga e‘tibor berish kerak:

- a) o‘zlashtirganlarni mustahkamlash;
- b) qo‘shimcha ma‘lumotlar olish;
- v) qo‘shimcha materiallarni o‘rganish.

O‘zlashtirganlarni mustahkamlash deganda muayyan mavzu bo‘yicha olingan bilimlarni kengaytirish, o‘zlashtirilgan ko‘nikma va malakalarni takomillashtirish

¹Хасанбоев Ж. ва бошқ. Педагогика фанидан изоҳли луғат. – Т., 2009. 355-бет. Жуманова Ф ва бошқ. Умумий педагогика асослари. – Т., 2020. 537-бет ва ҳ.к.

nazarda tutiladi. Buning uchun ta'lim oluvchi mustaqil ravishda tegishli o'quv adabiyotlari bilan tanishishi taqozo etiladi. O'quv adabiyotlarining eng asosiylarini darsliklar, o'quv qo'llanmalar va o'quv-uslubiy qo'llanmalar tashkil etadi. Mazkur o'quv adabiyotlari asosida muayyan mavzu bo'yicha o'zlashtirilgan bilim, ko'nikma va malaka mustahkamlanadi.

Qo'shimcha ma'lumotlar olish – bu turli axborot va internet jahon axborot tarmog'ida mavjud bo'lgan ma'lumotlarni o'zlashtirish hamda o'rganishdir. Shu jihatdan qo'shimcha ma'lumot aynan yangi axborotlar majmuidan iborat bo'ladi. Mazkur masalaga alohida e'tibor berish kerak. Chunki qo'shimcha ma'lumot deganda avvalo muayyan mavzular yoki muammolar bo'yicha yangi ma'lumotlar nazarda tutiladi.

Qo'shimcha materiallarni o'rganish deganda o'quv adabiyotlariga yordamchi tariqasida nashr etilgan yoki elektron nusxali axborotlar tushuniladi. Bunday materiallarning asosiylarini tezes, uslubiy ko'rsatma, o'qituvchi kitobi hamda yordamchi darsliklar tashkil qiladi. Bu masalalarga ham alohida e'tibor berish kerak. Chunki qo'shimcha materiallarni o'zlashtirish deganda eng avvalo ularning manbaini bilish metodik jihatdan to'g'ri hisoblanadi.

Mustaqil ta'lim mazmunida ana shu mustahkamlash, qo'shimcha ma'lumotlar va qo'shimcha materiallarni o'rganish nazarda tutiladi. Bunda ta'lim oluvchi asosan o'zining mustaqil faoliyatiga tayanadi va professor-o'qituvchilar ularni yo'naltirish vazifasini bajaradi. Mustaqil ta'limning mazmunida eng avvalo ta'lim oluvchini kasbiy faollashtirish va metodik qurollantirish nazarda tutiladi. Shu sababli oliy pedagogik ta'lim jarayonida o'qitilayotgan o'quv fanlarining muayyan qismini mustaqil ta'lim bo'yicha mavzular va topshiriqlar tashkil etadi. Bu o'quv shakli XVII asrda Yevropa mamlakatlarida paydo bo'lganligini eslatib o'tish joiz. Buning natijasida keyinchalik Yevropa mamlakatlarida mustaqil ta'lim vositasida o'rta maxsus va oliy ta'lim olish shakllari ham tarkib topdi. Mamlakatimizda mustaqil ta'lim deganda ta'lim oluvchilarning nazariy, metodik va kasbiy jihatdan

chuqur tayyorgarligini amalga oshirish nazarda tutiladi. Shu sababli ta'limning bu shakli o'quv jarayonining eng muhim qismlaridan biri sifatida belgilangan.

Mustaqil ta'lim o'quv shaklini tashkil etishda asosiy e'tibor ta'lim oluvchilarning ichki dunyosi, his-tuyg'ulari va mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga qaratilishi to'g'risida pedagogik olimlar yakdil fikr bildiradilar. Shu jihatdan quyidagilarga e'tibor berish muhim ahamiyatga ega:

- a) ta'lim oluvchilarning ichki dunyosini rivojlantirish;
- b) ta'lim oluvchilarning his-tuyg'ularini tartibga solish;
- v) ta'lim oluvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini tarkib toptirish.

Ta'lim oluvchilarning ichki dunyosi – bu ruhiy his qilishi, bilimga chanqoqligi va o'zligini anglashga bo'lgan intilishlar majmuidan iborat. Shu sababli bu borada eng avvalo ta'lim oluvchilarda ruhiy ko'tarinkilik va ruhiy tasavvur ko'nikmalarini shakllantirishga e'tibor berish muhim hisoblanadi. Chunki ruhiyatga ega ta'lim oluvchilar bilim manbaini o'zlashtirishga bo'lgan ruhiy imkoniyatlariga ega bo'ladi. O'zbek milliy pedagogikasi tajribasida ta'lim oluvchilarning ruhiyatini tarkib toptirish masalasiga avvaldan e'tibor berib kelingan. Misol uchun, bu borada Abu Ali Ibn Sino (XI asr) "Najot" asarida bolalarni yoshlikdan boshlab ruhiyatini shakllantirish va unda tarbiyachilarning (onalar, enagalar va ustozlarning) ruhiy ko'tarinki sifatga ega bo'lishi masalasini tahlil qilib bergan. Shu sababli qadimgi boshlang'ich maktablarda ruhiy jihatdan yetuk shaxslar bolalarning ruhiyatini shakllantirish va ularni bilim olishga tayyorlash ishlari bilan shug'ullanishgan. Shuningdek, ta'lim oluvchilarning ichki dunyosida bilimga bo'lgan chanqoqlik ham muhim o'rin tutadi. Bunda Sharq va G'arb pedagoglari bolalarda bilimga chanqoqlik tuyg'usining tabiiy bo'lishi to'g'risida bir fikrga kelganlar. Shu sababli ta'lim oluvchilarning bilimga chanqoqlik tuyg'ularini to'g'ri rivojlantirish ularning ichki dunyosini tartibga solishda muhim o'rin tutadi. Bundan tashqari, ta'lim oluvchilarning o'zligini anglashga bo'lgan xarakatlari ham ularning ichki dunyosi hosilasi hisoblanadi. O'zlikni anglashda o'z ota-onasi, millati va xalqining qadriyatlarini to'g'ri

o'zlashtirish muhim o'rin tutadi. Bu borada rus pedagog mutafakkiri Konstantin Dmitriyevich Ushinskiyning (XIX asr) "Tarbiyada xalq ruhi" asaridan foydalanish maqsadga muvofiq bo'ladi. Unda xalq ruhi vositasida ta'lim oluvchilarning o'zligini anglatish metodikasi ishlab chiqilgan. Mazkur metodikaga ko'ra, ta'lim oluvchilar butun umri davomida o'zligini anglashda davom etadi. Demak, boshlang'ich ta'lim jarayonida o'quvchilarning o'zligini anglash tuyg'usini to'g'ri yo'naltirish ularning ichki dunyosini rivojlantirishdagi eng muhim vositalardan biridir. Bularning barchasi ta'lim oluvchilarning ichki dunyosini rivojlantirish asosida mustaqil ta'limga tayyorlash asoslari hisoblanadi.

Mustaqil ta'limni tashkil etishda ta'lim oluvchilarning his-tuyg'ularini (emosional xususiyatlarini) to'g'ri rivojlantirish ham ularning ko'nikmalarini tarkib toptirishda muhim ahamiyatga ega. Bunda ta'lim oluvchilarning asosiy his-tuyg'ulari tarkibini sezish, fahmlash va tushunish tashkil qiladi. Shu jihatdan sezish vositasida ta'lim oluvchilar o'zlashtirayotgan bilimlaridan amaliy taassurot oladi. Kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich ta'limda tajribali o'qituvchilar o'quvchilarning eng avvalo sezish tuyg'usini to'g'ri yo'naltirishga e'tibor qaratishadi. Chunki bola ma'lumotlarni o'zlashtirish jarayonida ularning to'g'ri yoki noto'g'ri ekanligini ichki tuyg'u bilan payqaydi. Shuningdek, boshlang'ich sinf o'quvchilarining fahmlash tuyg'usini to'g'ri rivojlantirish bilan ularni mustaqil ta'limga tayyorlash mumkin. Unga ko'ra, o'quvchi sezgir va ogohlik tuyg'ulariga ega bo'lishi, o'zlashtirayotgan bilim va ma'lumotlarni his qilishi hamda o'zining ichki munosabatini bildirish ko'nikmalariga ega bo'lishi lozim. Shu jihatdan ta'lim oluvchilarning fahmlash tuyg'usini to'g'ri rivojlantirish mustaqil ta'lim jarayonini tashkil qilishning muhim omillaridan biridir. Bundan tashqari, ta'lim oluvchilarning tushunish ko'nikmasini ham to'g'ri tarkib toptirish mustaqil ta'lim uchun muhim omillardan hisoblanadi. Bunda o'quvchilar har bir ma'lumot, bilim va yoki taqdim etilayotgan vositalarga tushunish orqali munosabatda bo'lishi kerak. Mazkur masala oliy pedagogik ta'lim jarayonida ham dolzarb hisoblanadi. Unga ko'ra, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida tushunish ko'nikmasini

yuksak darajada tarkib toptirish muhimdir. Bunda tushunish deganda nafaqat bilimlar manbaini, balki ta'lim oluvchilarning ruhiy, aqliy va jismoniy imkoniyatlarini tushunish ham nazarda tutiladi. Buning natijasida boshlang'ich sinf o'qituvchisi o'quvchilarning tushunish ko'nikmasini to'g'ri shakllantirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Tushunish ko'nikmasiga ega bo'lmasdan mustaqil ta'lim shaklida tashkil etiladigan mashg'ulotlar jarayonini o'zlashtirib bo'lmaydi. Shu sababli ta'lim oluvchilarning tushunish ko'nikmasini muntazam takomillashtirib borish mustaqil ta'lim jarayoni uchun muhim asos yaratishlardan biri hisoblanadi.

Mustaqil ta'limni tashkil etishning eng asosiy manbalaridan biri ta'lim oluvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirib borishdir. Unga ko'ra, ta'lim oluvchilarda fikrning paydo bo'lishi, ularning o'z fikrlarini to'g'ri yoki noto'g'ri bo'lishidan qat'iy nazar to'g'ri ifodalay olishi hamda fikrlash ko'nikmasiga ega bo'lishiga e'tibor berish muhimdir. Fikr – sezgi, his-tuyg'u va fahmlashning hosilasidir. U dastlab ta'lim oluvchi ongida g'oya sifatida paydo bo'ladi, bu g'oya aqliy rivojlanishning turtkisi bilan ma'lumotlar asosida boyiydi va fikrga aylanadi. Shu sababli ta'lim oluvchilarning yosh yoki jismoniy xususiyaitlaridan qat'iy nazar ularning fikrlash jarayonini buzmaslik lozim. Ta'lim oluvchi fikrlash jarayonida to'g'ri yoki noto'g'ri, ijobiy yoki salbiy fikrlarga kelsada, lekin ularni ifodalashda aqliy mushohadadan o'tkazadi. Bu refleks Ivan Pavlov (XX asr) tomonidan ilmiy asoslab berilganligi ma'lum. Shu jihatdan ta'lim oluvchilarni faqat fikrlashga o'rgatish ularning mustaqil fikrlash ko'nikmasini tarkib toptirishning eng muhim tayanchidir. Ta'kidlash lozimki, boshlang'ich sinf o'quvchilarini fikrlashga o'rgatishda ularning tasavvurlari, taassurotlari va sezgilari tuyg'ulariga asoslanish pedagogik va psixologik nuqtai nazardan muhim ahamiyatga egadir. Shu ma'noda oliy pedagogik ta'lim jarayonida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini ham fikrlash ko'nikmasini rivojlantirishga e'tibor berish maqsadga muvofiq bo'ladi. Chunki talabalar o'rtasida hamon o'z fikrlarini ochiq bildirishga tortinadiganlari ham uchraydi. Ularning qalbida fikrning to'g'ri yoki noto'g'riligi to'g'risida ikkilanishlar mavjud bo'ladi. Shu

sababli biz samarali hisoblaydigan metodikalardan biri bu borada shuki, ta'lim oluvchilarni o'zlarining fikrlarini to'g'ri yoki noto'g'riligi, ijobiy yoki salbiy xususiyatlarga egaligidan qat'iy nazar ochiq va erkin ifodalashga o'rgatish lozim bo'ladi.

E'tibor berilsa, mustaqil ta'limni tashkil etishning bunday asoslari muhim ahamiyatga ega. Ko'pchilik ta'kidlangan ko'nikmalarni shakllantirish maktab ta'limi bilan cheklanadi, degan fikrdadir. Aslida, ta'lim oluvchilarning ichki dunyosi, his-tuyg'ulari va mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirib borish ta'lim jarayonida doimiy davom etadigan muhim masaladir.

Kezi kelganda ta'kidlash lozimki, har bir mamlakatda mustaqil ta'limni tashkil etishning o'z mazmunlari belgilab olingan. Shu jihatdan mamlakatimiz ta'lim tizimida maktabgacha ta'limdan oliy ta'limga qadar bo'lgan ta'lim bosqichlarida mustaqil ta'limni tashkil etishning asoslari, tayanchlari va uning mazmuniy omillarini belgilab olish dolzarb bo'lib turibdi. Bu borada oliy pedagogik ta'lim jarayonida nazariy va metodik tadqiqotlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq bo'ladi. Chunki ko'pchilik mustaqil ta'lim tushunchasi mazmuni bo'yicha umumiy xarakterdagi tushunchalar bilan cheklanib qolayotganligini eslatib o'tish lozim. Bu borada ayniqsa, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining bilim va ko'nikmalarini keng ko'lamli tarkib toptirish pedagogik va psixologik jihatdan muhim amaliy ahamiyatga egadir.

Mustaqil ta'limni tashkil etishning me'yoriy asoslari. Mamlakatimizda mustaqil ta'limning me'yoriy asoslari o'ziga xos tarzda ishlab chiqilgan. Mazkur me'yoriy asoslarning eng muhimlarini quyidagilar tashkil etadi:

- a) milliy qonunlar;
- b) ta'limga oid me'yoriy hujjatlar;
- v) mamlakatimizda e'tirof etilgan xalqaro ta'lim dasturlari.

Mustaqil ta'limning eng muhim me'yoriy asosini yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (2023 yil), "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun (2020 yil), "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonun tashkil etadi. Bu

qonunlarda mustaqil ta'limning me'yoriy asoslari, talablari va standartlari belgilab qo'yilgan. Shu ma'noda yangi tahrirdagi O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 42-moddasida "har kim kasb va faoliyat turini erkin tanlashi" belgilab qo'yilgan. Bunda mustaqil ta'lim vositasida kasb va faoliyat turlari asoslarini chuqurlashtirilgan tarzda o'zlashtirish nazarda tutilgan. Shu ma'noda bu o'rindagi *erkinlik* tushunchasi mustaqil o'qib-o'rganish ma'nosini anglatadi. O'zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunida ham mustaqil ta'lim olish asoslari belgilangan. Misol uchun, ushbu qonunning 4-moddasida "Bilimdonlik, qobiliyatlik va iste'dodlilik rag'batlantirilishi" qayd etilgan. Shu ma'noda mustaqil ta'lim olish eng avvalo bilimdonlikni rivojlantirishdir. Buning natijasida ta'lim oluvchining qobiliyati va iste'dodi takomillashadi. Shu tariqa mazkur sifatlarga ega ta'lim oluvchilar jamiyat tomonidan rag'batlantiriladi, ya'ni ularni kasbiy, ijtimoiy va siyosiy jihatdan qo'llab-quvvatlash amalga oshiriladi. Shuningdek, "maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonunda ham maktabgacha ta'lim tashkilotlari pedagog xodimlarining mustaqil ta'lim olish asoslari ham belgilab qo'yilgan. Unda mazkur pedagog xodimlar va tarbiyachilar o'z kasbiy mahorati ustida ishlashlari qayd etilgan.

E'tibor berilsa, mamlakatimiz qonunchiligida mustaqil ta'limning huquqiy va pedagogik asoslari ehtiyoj darajasida belgilangan bo'lib, ularni o'zlashtirish bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun zaruriyat hisoblanadi.

Mustaqil ta'limning me'yoriy asoslarining eng muhim qismini ta'limga oid hujjatlar tashkil etadi. Bunday me'yoriy hujjatlar O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmonlari, Qarorlari va Farmoyishlari hamda Vazirlar Mahkamasining Qarorlari bilan tasdiqlanadi. Shu jihatdan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020 yil 15 maydagi 287-son Qarori bilan tasdiqlangan "O'zbekiston Respublikasi Milliy malakalar ramkasi" ana shu me'yoriy asoslarning birlamchi manbai hisoblanadi. Mazkur Milliy malakalar ramkasida mustaqil ta'limning asoslari sifatida "bilimlar, mahoratlar, ko'nikmalar va

kompetensiyalarni uyg'unlashtirish" belgilangan. Shu ma'noda o'zlashtirilgan bilimlarni, mahorat va ko'nikmalarni hamda kompetensiyalarni uyg'unlashtirishda mustaqil ta'lim amaliy vazifani bajaradi. Demak, mazkur me'yoriy asosga ko'ra, asosiy masala kasbiy mahorat va kompetensiyalarni birlashtirishdir. Shuningdek, bir qator me'yoriy hujjatlarda ham mustaqil ta'lim asoslari, talablari va qoidalari belgilab qo'yilgan. Bunday me'yoriy hujjatlardan eng muhimlari O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019 yil 12 iyuldagi 577-son Qarori bilan tasdiqlangan "Umumiy o'rta va o'rta maxsus davlat ta'lim muassasalaridagi psixologik xizmatning psixolog kadrlarini attestasiyadan o'tkazish tartibi to'g'risida"gi Nizom, 2020 yil 15 maydagi 287-son Qarori bilan tasdiqlangan "Kasbiy malakalar, bilim va ko'nikmalarni rivojlantirish milliy tizimi to'g'risida"gi Nizom hamda Boshlang'ich ta'lim Konsepsiyasidan iborat. Mazkur me'yoriy hujjatlarni o'zlashtirish bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun muhim ahamiyatga ega. Buning uchun mamlakatimizning www.ziyonet.uz va www.google.uz. axborot portallaridagi manbalardan foydalanish tavsiya etiladi. Chunki me'yoriy hujjatlarning yangi tahrirdagi variantlari aynan ana shu axborot portallarida berib borilishini eslatib o'tish joiz.

Mustaqil ta'limning muhim me'yoriy asoslaridan biri mamlakatimizda e'tirof etilgan xalqaro ta'lim dasturlaridir. Bunday ta'lim dasturlarining mamlakatimizda joriy etilayotgan asosiylarini TIMSS (Matematika va tabiiy fanlarni o'zlashtirish sifatini xalqaro monitoring qilish va baholash tizimi), TALIS (o'qituvchilar faoliyati, ish sharoiti va maktabdagi ta'lim muhitini baholash xalqaro tadqiqot dasturi) va PISA (o'quvchilarning va umuman ta'lim oluvchilarning o'qib tushunish ko'nikmasini baholash xalqaro dasturi) tashkil qiladi. Mazkur xalqaro ta'lim dasturlarida asosiy e'tibor ta'lim oluvchilarning mustaqil xarakter vositasida o'z bilim va ko'nikmalarini takomillashtirish qoidalari hamda talablarini belgilashga qaratilgan. Misol uchun, TALIS xalqaro ta'lim dasturida bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy faoliyat asoslarini mustaqil ravishda o'zlashtirishi masalasi birlamchi omil sifatida belgilangan, shuningdek, ushbu dasturda

o'qituvchilarning ish sharoiti va ta'lim muassasasining muhitiga mos ravishda mustaqil kasbiy faoliyat ko'rsatish qoidalari ham ta'kidlab o'tilgan. Shu ma'noda bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mazkur xalqaro ta'lim dasturlari bilan tanishishi va ulardagi talablar va qoidalarni o'zlashtirishi muhim ahamiyatga ega.

Mustaqil ta'limni tashkil etishning me'yoriy asoslarini o'zlashtirishda ta'lim oluvchilarni yo'naltirish muhim o'rin tutadi. Buning uchun quyidagilarga e'tibor berish maqsadga muvofiqdir:

a) mustaqil ta'limni tashkil etishning me'yoriy asoslarini individual o'zlashtirish;

b) mustaqil ta'limni tashkil etishning me'yoriy asoslarini guruhli o'zlashtirish;

v) mustaqil ta'limni tashkil etishning me'yoriy asoslarini ustoz-shogird an'anasi vositasida o'zlashtirish.

Mustaqil ta'limni tashkil etishning me'yoriy asoslarini individual o'zlashtirishda talabalar yakka tartibda faoliyat yuritadi. Bunda ularga me'yoriy hujjatlar va asoslar bo'yicha yo'naltirishlar beriladi. Bu manbalar va me'yorlarni qayerdan topish bo'yicha maslahatlar uyushtiriladi. Ularni o'zlashtirish bo'yicha o'qish, konspekt qilish va chizmalar tayyorlash bo'yicha ko'nikmalari shakllantiriladi. Buning natijasida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisi individual tarzda dars mashg'ulotlari va pedagogik amaliyotdan tashqari vaqtlarda mustaqil ta'limni tashkil etishning me'yoriy asoslarini kutilgan darajada o'zlashtiradi. Chunki individual o'zlashtirish jarayoni ta'lim oluvchiga erkinlik imkoniyatini taqdim qiladi. Misol uchun, "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunni individual o'zlashtirish muhim amaliy samarani beradi. Chunki bunda ta'lim oluvchi o'zi ko'nikkan vositalar asosida qonunni o'zlashtiradi. Bu borada kimdir yodlash, kimdir konspekt qilish yoki kimdir chizmalarda aks ettirish kabi metodlardan foydalanadi. Bunday individual yondashuv mustaqil ta'limni tashkil etishning me'yoriy asoslarini talab darajasida o'zlashtirish imkonini beradi.

Ta'lim oluvchilarning mustaqil ta'limni tashkil etish me'yoriy asoslarini o'zlashtirishda ularning guruhlarini tashkil etish ham muhim ahamiyatga egadir. Unga ko'ra, talabalar 5-7 nafardan kichik guruhlariga bo'linadi va ular mustaqil ta'limni tashkil etishning me'yoriy asoslarini birgalikda o'zlashtirishga yo'naltiriladi. Bunday guruhli o'zlashtirishning amaliy samarasi shundaki, ta'lim oluvchilar bir-birlaridan tez va oson o'zlashtiradi. Chunki guruhda o'zlashtirish bo'yicha tajribaga ega ta'lim oluvchining mavjudligi bu jarayonning samaradorligiga xizmat qiladi. Bundan tashqari, guruhli o'zlashtirish jarayoni manbalar va ma'lumotlarni tezkor usulda topish imkonini ham beradi. Chunki guruh a'zolari bosma nashrlar, elektron resurs manbalar va qo'shimcha axborot vositalaridan kerakli ma'lumotlarni topish imkoniyatiga egadir. Shu ma'noda mustaqil ta'limni tashkil etishning me'yoriy asoslarini guruhli shaklda o'zlashtirish uchun ta'limning barcha bosqichlarida bu faoliyatni yo'lga qo'yish imkoniyati mavjud. O'quvchilar va talabalarning guruhli o'zlashtirish ko'nikmalarini tarkib toptirish va rivojlantirib borish ularning kasbiy faolligini shakllantirishda ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Guruhli o'zlashtirish jarayoniga mustaqil ta'limni tashkil etishning me'yoriy asoslaridan yaxshi xabardor bo'lgan mutaxassis-pedagog yo'naltiruvchi shaxs sifatida biriktiriladi.

Mustaqil ta'limni tashkil etishning me'yoriy asoslarini Ustoz-shogird an'anasi vositasida ham o'zlashtirish amaliy samardorlikka ega. Unga ko'ra, oliy pedagogik ta'lim jarayonida talabalar biriktirilgan profressor-o'qituvchilar bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mustaqil ta'limni tashkil etishning me'yoriy asoslarini o'zlashtirish jarayonini tashkil qiladi, bu keng imkoniyat bo'lib, biriktirilgan talabalarning miqdori ham imkoniyatlarga mosdir. Shuningdek, ta'lim bosqichlarida ham o'quvchilarni o'qituvchilarga biriktirib qo'yish tajribasini keng qo'llash maqsadga muvofiq bo'ladi. Bunda o'qituvchilar tarkibi o'zlariga biriktirilgan o'quvchilar bilan istalgan bo'sh vaqtlarida shug'ullanish imkoniyatiga ega bo'lishadi. Buning natijasida mustaqil ta'lim va uning imkoniyatlaridan oqilona foydalanish tarkib topadi. Shu jihatdan oliy pedagogik ta'lim jarayonida

bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining Ustoz-shogird an'anasi bo'yicha ko'nikmalarini talab darajasida tarkib toptirish muhim amaliy ahamiyatga egadir.

E'tibor berilsa, mustaqil ta'limni tashkil etishning me'yoriy asoslarini o'zlashtirish vositalari keng ko'lamlidir. Bu vositalardan ta'limning bosqichlariga mos ravishda foydalanish maqsadga muvofiq bo'ladi. Bu masala bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari tomonidan chuqur idrok etilishi muhim ahamiyatga egadir.

Diqqat qilinsa, mamlakatimiz va xalqaro miqyosda mustaqil ta'limning o'ziga xos me'yoriy asoslari ishlab chiqilgan bo'lib, ular asosida ta'lim jarayoni yo'lga qo'yilgan.

Mustaqil ta'limni tashkil etish ko'nikmasini o'zlashtirish zaruriyati. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining oliy pedagogik ta'lim jarayonida mustaqil ta'limni tashkil etish ko'nikmalarini o'zlashtirish bugungi kunda zaruriyat hisoblanadi. Shu ma'noda mazkur ko'nikmalarga ega bo'lish uchun quyidagilarga e'tibor berish lozim:

- a) mustaqil ta'lim asoslarini o'rganish;
- b) mustaqil ta'limni tashkil etish ko'nikmasini egallash;
- v) mustaqil ta'limni tashkil etish bo'yicha individual layoqatni rivojlantirish.

Mustaqil ta'limni tashkil etish asoslarini o'rganishda oliy pedagogik ta'lim jarayonida majburiy (mutaxassislik) va tanlov fanlariga tayaniladi. Mazkur fanlarning mavzularida mustaqil ta'lim asoslari, nazariy xususiyatlari va metodik omillari ifodalangan. Shu sababli bu fanlarni o'zlashtirish jarayonida mustaqil ta'lim asoslarini chuqur egallashga e'tibor berish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mustaqil ta'limni tashkil qilish ko'nikmasini egallashida o'quv fanlarining amaliy mashg'ulotlari va maxsus kurslar muhim o'rin tutadi. Bunda ayniqsa, amaliy mashg'ulotlarning mazmuniga diqqat qilish kutilgan samarani beradi. Chunki amaliy mashg'ulotlarda o'zlashtirgan bilimlarni va ko'nikmalarni chuqurlashtirish bo'yicha yo'naltirishlar o'z ifodasini topgan bo'ladi. Shu sababli bo'lajak boshlang'ich sinf

o'qituvchilariga amaliy mashg'ulotlar jarayonida faol ishtirok etish tavsiya qilinadi.

Mustaqil ta'limni tashkil etish bo'yicha individual layoqatni rivojlantirish ham muhim ahamiyatga ega. Buning uchun ta'lim oluvchilar qo'shimcha adabiyotlar, manbalar, ma'lumotlar va axborotlar bilan muntazam tanishib borishi kutilgan samarani beradi. Aslida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining layoqatini rivojlantirish uning individual xarakterlariga bog'liq bo'ladi. Shu jihatdan bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ta'lim va amaliyot jarayonida faol bo'lishi maqsadga muvofiq bo'ladi.

Diqqat qilinsa, mustaqil ta'limni tashkil etish ko'nikmasini o'zlashtirish zaruriyatlari bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy yetukligini va kasbiy faolligini qo'shimcha manbalar asosida ta'minlashga asoslanadi. Shu sababli mazkur masalada bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari o'zlarining individual faoliyatiga e'tibor berishi tavsiya etiladi.

Mustaqil ta'limni tashkil etish ko'nikmasini o'zlashtirish bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun muhim ahamiyatga egadir. Bunda quyidagilar diqqatni tortadi:

- a) bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyasi ko'lamining kengayishi;
- b) bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mustaqil faoliyat ko'nikmasining rivojlanishi;
- v) bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligining kuchayishi.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mustaqil ta'limni tashkil etish ko'nikmasini o'zlashtirishi ularning kasbiy kompetensiyasi ko'lamini kengaytirishga xizmat qiladi. Unga ko'ra, bugungi bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari darslarni tashkil qilish, ularni sifatli amalga oshirish, bilim va amaliy ko'nikmalar berish masalalarini nazariy mashg'ulotlar hamda haftalik mashg'ulotlar vositasida o'zlashtirmoqda. Ayni paytda, mustaqil ta'limni amalga

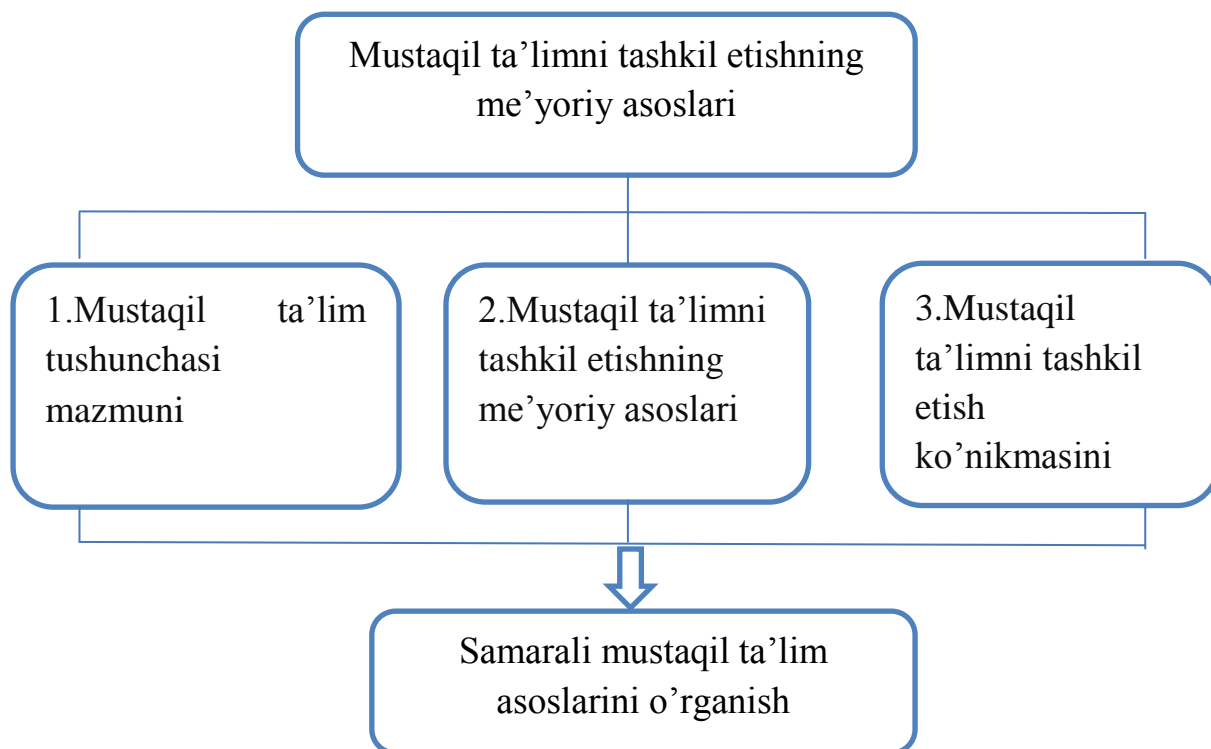
oshirish ko'nikmasi bo'yicha bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining amaliy faoliyatini tashkil etish muhim ahamiyatga egadir. Chunki mustaqil ta'lim ularning kasbiy tayyorgarligini kengayishiga asos bo'luvchi muhim o'quv shakllaridan biridir. Kelgusida boshlang'ich ta'lim jarayonida o'quvchilarning mustaqil ta'lim olish shakli kengayib borishi kutiladi. Chunki bu jamiyatning innovasion va texnologik rivojlanishi jarayoni bilan bog'liqdir. Shu jihatdan kelgusida boshlang'ich ta'lim o'quvchilarining mustaqil ta'lim shaklini tashkil etishda bir qator vositalarga asoslaniladi. Bunday vositalarning eng muhimlari muayyan mavzularni keng ko'lamli o'zlashtirish, o'quvchilar tashabbusi bilan qo'shimcha bilimlar manbaini berish, o'quvchilarning mustaqil o'quvi vositasida ularning bilim olish jarayonini kengaytirish kabilar muhim o'rin tutadi. Mazkur masalalar bo'yicha oliy pedagogik ta'lim jarayonida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ko'nikmalarini egallashi dolzarb bo'lib turibdi.

Mustaqil ta'limni tashkil etish ko'nikmasini o'zlashtirish natijasida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mustaqil faoliyat ko'nikmalari yanada rivojlanadi. Bunda darslarni mustaqil-ixtiyoriy tashkil qilish, eng muhim mavzularni mustaqil tanlash, o'quvchilarning o'zlashtirish jarayonini mustaqil baholab borish, o'zlashtirish jarayoniga ijobiy ta'sir ko'rsatadigan vositalarni erkin tanlash va mustaqil amalga oshirilgan ishlarni davlat ta'lim standartlari hamda talablariga mos ravishda amalga oshirish muhim o'rin tutadi. Shu jihatdan oliy pedagogik ta'lim jarayonida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mustaqil ta'limni tashkil etish ko'nikmalarini ana shu vositalarga yo'naltirilgan holda tarkib toptirish muhim ahamiyatga egadir. Umuman, mustaqil ta'limni tashkil etish ko'nikmasini o'zlashtirish jarayonini yo'lga qo'yishda asosiy tayanch sifatida boshlang'ich ta'limning mazmuni, nazariyasi, metodikasi va vositalari olinishi kerak. Ana shunda bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mustaqil ta'limni o'zlashtirish ko'nikmalari amaliyot bilan bog'liq holda tarkib topadi.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mustaqil ta'limni tashkil etish ko'nikmasini o'zlashtirishi ularning kasbiy tayyorgarlik darajasiga ijobiy ta'sir

ko'rsatadi. Bugungi kunda bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari kasbiy tayyorgarlikning nazariy, metodik va amaliy talablariga javob beradi. Bunda bevosita oliy pedagogik ta'lim jarayonining ta'siri kuchlidir. Ayni paytda, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mustaqil ta'limni tashkil etish bo'yicha ko'nikmaga ega bo'lishi ularning kasbiy tayyorgarligi ko'lamini kengaytiradi. Bunda boshlang'ich sinf o'qituvchisining ta'lim va tarbiya jarayonini o'zining mustaqil faoliyati asosida tashkil etish, boshlang'ich ta'lim jarayonida yuzaga keladigan muammolarni mustaqil bartaraf qilish va ta'lim oluvchilar bilan mustaqil munosabatlarga kirisha olish ko'nikmalarini tarkib toptirish muhimdir. Aynan mana shular vositasida ularning kasbiy tayyorgarlik ko'lami kengayib boradi. E'tibor berilsa, jamiyatimizning rivojlanish jarayoni boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ham mustaqil faoliyat asoslaridan xabardor bo'lishini talab darajasida qo'ymoqda. Chunki mustaqil faoliyat egasi ta'lim va tarbiya jarayonidagi masalalar bo'yicha o'zining individual yondashuvlariga ega bo'ladi. Bularning barchasi bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari kasbiy kompetensiyasining kengayib borishiga xizmat qiladi.

Shunday qilib boshlang'ich ta'limda mustaqil ta'limni tashkil etishning me'yoriy asoslari nazariy, metodik va amaliy xususiyatlarga egaligi bilan dolzarb hisoblanadi. Mazkur ta'kidlangan masalalarni bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari tomonidan o'zlashtirilishi tavsiya etiladi. E'tibor bering:

1-rasm. Boshlang'ich ta'limda mustaqil ta'limni tashkil etishning me'yoriy asoslari

2-MODUL. BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA MUSTAQIL TA‘LIMNI TASHKIL ETISHNING SAMARALI METODLARI

Reja:

1. Mustaqil ta‘limni tashkil etishning an‘anaviy metodlari
2. Mustaqil ta‘limni tashkil etishning innovatsion metodlari
3. Mustaqil ta‘limni tashkil etishning o‘quv-texnik metodlari

Tayanch tushunchalar:

An‘anaviy, innovatsion, o‘quv-texnik, ta‘lim, mustaqil, boshlang‘ich, asos, bilim, ko‘nikma.

Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasini “Insonga e‘tibor va sifatli ta‘lim yili”da amalga oshirishga oid Davlat dasturida boshlang‘ich ta‘lim jarayonini zamonaviylashtirish va o‘quvchilarning o‘zlashtirish ko‘nikmalarini bugungi kun talablari asosida tarkib toptirish vazifalari qo‘yilgan. Bugungi kunda mazkur vazifalarning ijrosi ta‘minlanmoqda. Shu jihatdan oliy pedagogik ta‘lim jarayonida bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining boshlang‘ich ta‘limda mustaqil ta‘limni tashkil etish bo‘yicha samarali metodlariga oid malakalarini rivojlantirish dolzarb bo‘lib turibdi. Bu o‘rinda e‘tiboringizni ana shu masalaning tahliliga tortamiz.

Mustaqil ta‘limni tashkil etishning an‘anaviy metodlari. Boshlang‘ich ta‘limda o‘tgan asrning 30-yillaridan boshlab Yevropa o‘qitish tizimiga xos bo‘lgan mustaqil ta‘limning an‘anaviy metodlari amal qilib kelmoqda. Bunda *an‘anaviy* tushunchasini tajriba va sinovdan o‘tgan yondashuv yoki tizim sifatida tushunish lozim bo‘ladi. Chunki ta‘lim va tarbiya jarayonida tajribadan o‘tgan har qanday tizim, shakl va vositalar an‘ana tusini oladi, bunda ularning ko‘pchilik tomonidan e‘tirof etilganligi muhim xususiyat hisoblanadi. Shu jihatdan boshlang‘ich ta‘limda mustaqil ta‘limning quyidagi metodlari ko‘pchilikning e‘tirofiga sazovor bo‘lgan:

- a) Ustoz-shogird metodi;
- b) trening metodi;
- v) test metodi.

Ustoz-shogird metodiga ko‘ra, talaba yoki talabalar guruhi Ustoz tomonidan berilgan topshiriqni bajarish maqsadida mustaqil ta’limni amalga oshiradi. Bunda ko‘p hollarda o‘quv fanlarining muayyan mavzularini chuqur o‘zlashtirish yoki ular bo‘yicha kasbiy ko‘nikmani egallashga asosiy e’tibor qaratiladi. Mazkur metod asosida mustaqil ta’lim oluvchilar muntazam ravishda ustoz tomonidan nazorat qilib boriladi. Agar ta’lim oluvchilarning o‘zlashtirish jarayoni to‘g‘ri yoki qoniqarli bo‘lsa, ularga yangi topshiriqlar taqdim etiladi. Bordiyu ta’lim oluvchilarning mustaqil ta’lim jarayonidagi o‘zlashtirishi talab darajasida bo‘lmasa, u holda Ustoz tomonidan maslahatlar yoki tushuntirishlar beriladi. Buning natijasida ta’lim oluvchilarning mustaqil ta’lim vositasida o‘zlashtirish jarayoni kuchayadi. Bu metodning yana bir o‘ziga xos xususiyati shundan iboratki, Ustoz tegishli adabiyotlar ro‘yhatini talabalarga muntazam taqdim etib boradi. Buning natijasida talabalarning vaqti tejaladi. Ayni paytda, mazkur metod asosida har bir talaba mustaqil ravishda o‘zini qiziqtirgan masalalarni o‘zlashtirishi mumkin. Shuningdek, bu metodda Ustozning yordami ko‘p bo‘lganligi uchun keyingi paytlarda uni qo‘llash cheklanmoqda, chunki mustaqil ta’lim ta’lim oluvchilarning shaxsiy xatti-harakatiga asoslanadi.

Mustaqil ta’limning an’anaviy metodlaridan biri treningdir. Bu metod o‘tgan asrning 90-yillarida Yevropa mamlakatlarida tarkib topgan bo‘lib, u darhol dunyo mamlakatlari oliy ta’lim tizimida ham e’tirof etilgan. Bu metodga ko‘ra, muayyan topshiriqning ijrosi bo‘yicha talabalar guruhga bo‘linib, maxsus o‘quv materiallari tayyorlashadi va trening, ya’ni yozma bahsli shaklda o‘quv materiallarini taqdim etadi. Treningda talabalar guruhining faolligi seziladi. Chunki talabalar guruhi berilgan topshiriqlar ijrosini ta’minlash uchun mustaqil ravishda tegishli adabiyotlar, ma’lumotlar va axborotlar bilan tanishadi. Aynan mana shunday tanishuv jarayonida talabalarda mustaqil o‘qib-o‘rganish ko‘nikmasi tarkib topadi.

Shu sababli talabalar guruhiga asoslangan bu metod bugungi kunda oliy ta'lim jarayonida keng qo'llaniladi. Bunda asosiy e'tibor talabalarning guruhli mustaqil ta'lim olishiga qaratiladi va talabalar guruhidagi faol shaxs o'zgalarga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli mustaqil ta'limning trening metodi o'quv fanlarini o'zlashtirish jarayonida nihoyatda samarali ta'sir ko'rsatadi. Chunki bu metod talabalar guruhi vositasida ko'nikmalarni tarkib toptirish, bilimni chuqurlashtirish va ta'lim oluvchini faollashtirishga asoslanadi. Mamlakatimiz oliy pedagogik ta'lim jarayonida ham tajribali o'qituvchilar tomonidan mazkur metodning imkoniyatlaridan oqilona foydalanib kelinmoqda.

Mustaqil ta'limning test metodi ham muhim ahamiyatga ega. Mazkur metod o'tgan asrning 90-yillarida Yevropa va AQSH ta'limi tizimida tajribadan o'tgan holda dunyo bo'ylab keng tarqaldi. Bu metodning mazmuniga ko'ra, har bir talabaga savolnomadan iborat testlar taqdim etiladi. Ta'lim oluvchi ana shu testlarning javobini to'g'ri topishi uchun mustaqil ravishda tegishli adabiyotlar bilan tanishadi. Zaruriy hollarda maslahatlar ham olishi mumkin. Ushbu metodning qulayligi shundaki, talabani aniq topshiriqqa javob topishi uchun yo'naltiradi. Misol uchun, Pedagogika fanidan uning nazariyasi, metodikasi va didaktikasi masalalariga doir majmui testlar to'plamini ishlab chiqish hamda ular vositasida talabalarning mustaqil ta'limini tashkil etish muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, bu metod asosida talabalarning mustaqil o'zlashtirish ko'rsatkichlari yoki bilim darajasini baholash mumkin. Ingliz pedagogi Tomas Kurd (XX asr) tomonidan ishlab chiqilgan "Ta'lim oluvchilarning shaxsini o'rganish" testi mashhur bo'lib, unda talabalarning mustaqil ta'lim olish layoqati, ruhiyati, imkoniyatlari va faoliyatini o'rganish o'z ifodasini topgan.² Shu ma'noda ta'lim oluvchilarning mustaqil ta'lim jarayonini tashkil etishda bu kabi yo'naltiruvchi metodlardan foydalanish maqsadga muvofiq bo'ladi. Test metodi bugungi kunda butun ta'lim jarayonida dunyo ta'lim muassasalarida keng qo'llanilayotganligini eslatib o'tish joiz.

²Каранг: Бордовская Н., Реан А. Педагогика. – Санкт-Петербург. 2001.

Mustaqil ta'limni tashkil etishning an'anaviy metodlari muhim xususiyatlarga egaligi bilan pedagogik jarayonda e'tirof etiladi. Bunday xususiyatlarning asosiylari quyidagilardan iborat:

- a) metodlarning tajribadan o'tganligi;
- b) metodlarning ta'lim jarayoniga ta'sir ko'rsatishi;
- v) metodlarning ko'pchilik tomonidan e'tirof etilganligi.

Yuqorida ta'kidlab o'tilgan mustaqil ta'limni tashkil etishning an'anaviy metodlari eng avvalo tajribadan o'tganligi bilan ahamiyatga ega hisoblanadi. Unga ko'ra, an'anaviy metodlar vaqt mobaynida ijobiy samaralarni o'zida to'plagan holda salbiy xususiyatlardan tahlil natijasida mustaqil bo'lib borgan. Bunda muayyan metod uzoq vaqt qo'llanishi davomida o'zining ijobiy xususiyatlarini namoyon qilib boradi va nisbatan kam miqdorda salbiy xususiyatlarni namoyon qiladi. Ana shunday metodlar an'anaviy metodlar sifatida e'tirof etiladi. Shuni eslatib o'tish joizki, mustaqil ta'limni tashkil etishning an'anaviy metodlarini har qanday muhitda va har qanday sharoitda amaliyotga joriy etish imkoniyati mavjud bo'ladi. Misol uchun, yuqorida tahlil qilib o'tilgan Ustoz-shogird metodi ta'lim va sharoitidan qat'iy nazar hamisha o'zining samarasini berib kelayotganligini ta'kidlab o'tish lozim. Chunki bu an'anaviy metodning mazmuni oson: Ustoz-o'rgatadi, shogird-o'rganadi. Shu jihatdan bu an'anaviy metod mustaqil ta'limni tashkil etishning muhim tayanchlaridan biri sifatida qabul qilinadi.

Mustaqil ta'limni tashkil etishning an'anaviy metodlari ta'lim jarayoniga ijobiy ta'sir etishi bilan ham ahamiyatga ega. Bunda an'anaviy bilim berish, tarbiyalash va faoliyatga yo'naltirish vositalari orqali ta'lim jarayoni amalga oshiriladi. Buning natijasida mustaqil ta'limni tashkil etishning tajribadan o'tgan vositalariga tayanish tarkib topadi. Misol uchun, yuqorida tahlil qilib o'tilgan trening an'anaviy metodi mustaqil ta'lim jarayoniga ijobiy va amaliy ta'sir ko'rsatish imkoniyatlariga ega. Chunki bu metod vositasida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari o'zlarining bilimi, o'zlashtirish darajasi va ko'nikmalarini namoyon qiladi. Shu jihatdan trening an'anaviy metodi mustaqil ta'limning o'ziga

xos amaliy ko'zgidir. Bu an'anaviy metodning imkoniyatlaridan keng foydalanish kutilgan samarani beradi.

Mustaqil ta'limni tashkil etishning an'anaviy metodlari ilmiy va amaliy pedagoglar jamoasi tomonidan e'tirof etilgan bo'ladi. Chunki bunday metodlar har qanday sharoitda kutilgan samarani berish xususiyatlariga ega bo'lganligi uchun va ulardan foydalanish qulayliklari mavjudligi xususiyatlari mazkur metodlarning yashovchan bo'lishiga asos hisoblanadi. Misol uchun, keyingi 20 yil davomida ta'lim tizimimizda yuqorida ta'kidlab o'tilganidek, test an'anaviy metodidan oqilona foydalanilmoqda. Shu jihatdan mustaqil ta'limni tashkil etishning bu metodi bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining o'zlashtirish darajasini yaqqol namoyon qiluvchi va ularning bu ko'nikmasini rivojlantirish tadbirlarini amalga oshirishda ma'lumotga ega bo'lish vositalaridan biridir. Test metodi asosida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mustaqil ta'limni tashkil etish bo'yicha bilim darajasi, ko'nikma ko'rsatkichi va kasbiy tayyorgarlik malakasi o'rganilib baholanadi. Shu sababli mazkur an'anaviy metoddan oqilona foydalanish muhim ahamiyatga egadir.

Umuman bizning yondashuvimizga ko'ra, mustaqil ta'limni tashkil etishning an'anaviy metodlari vaqt sinovidan o'tganligi bilan ahamiyatga egadir. Bunday an'anaviy metodlardan umumjamo'a bo'lib foydalanish imkoniyatlari bo'rtib turadi. Shu sababli har bir pedagog o'z faoliyatida ulardan oqilona foydalanishga intiladi. Ayni paytda, mustaqil ta'limni tashkil etishning an'anaviy metodlarini ijodiy rivojlantirib borish muhim ahamiyatga egadir.

E'tibor berilsa, mustaqil ta'limning an'anaviy metodlari o'zining imkoniyatlari va cheklangan xususiyatlariga ega. Ta'lim sharoiti va muhitidan kelib chiqib ulardan kezi bilan foydalanish metodik jihatdan to'g'ri hisoblanadi. Shu sababli oliy pedagogik ta'lim jarayonida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mustaqil ta'limning mazkur an'anaviy metodlarini o'zlashtirishi tavsiya etiladi.

Mustaqil ta'limni tashkil etishning innovatsion metodlari. Bugungi kunda professor-o'qituvchilar tomonidan mustaqil ta'limning metodlari bo'yicha muayyan ilmiy-tadqiqot ishlari amalga oshirilmoqda. Chunki jamiyatimizning innovatsion rivojlanish sharoitida mustaqil ta'lim jarayonini yangicha yondashuvlar asosida takomillashtirish dolzarb bo'lib turibdi. Shu jihatdan mustaqil ta'limni tashkil etishning bir necha innovatsion metodlari mavjud bo'lib, ularning asoslari quyidagilardan iborat:

- a) individual o'rganish metodi;
- b) kollektivium metodi;
- v) masofaviy ta'lim metodi.

Mustaqil ta'limni tashkil etishning innovatsion metodlaridan biri bu – individual o'rganish metodidir. Bu metodning mazmuniga ko'ra, ta'lim oluvchi o'z bilimini chuqurlashtirish, kasbiy ko'nikmasini kengaytirish yoki qiziqqan mavzulari bo'yicha ma'lumotlarni olish uchun individual tarzda o'rganish jarayonini amalga oshiradi. Aynan individual o'rganish metodi mustaqil ta'limni tashkil etishning zamonaviy shakllaridan biri hisoblanadi. Chunki bunda ta'lim oluvchi tegishli adabiyotlar bilan mustaqil tanishadi, ma'lumotlarni individual tarzda izlab topadi va ko'p hollarda o'zining shaxsiy tajribasiga tayangan holda o'ziga xos izlanish jarayonini amalga oshiradi. Individual o'rganish metodi ta'lim oluvchilarning bilimlarini chuqurlashtirgan holda, ularning kasbiy kompetensiyasi tabiiy ravishda rivojlanishi uchun omil hisoblanadi. Chunki individual o'rganish metodi ta'lim oluvchilarda o'rganish bo'yicha tajribani tarkib toptiradi va murakkab holatlarda ham o'zini qiziqtirgan ma'lumotlarni izlab topishga ko'niktiradi. Individual o'rganish metodi asosida mustaqil ta'limni amalga oshirish uchun internet jahon axborot tarmog'idagi ma'lumotlarni tahlil vositasida o'zlashtirish, mamlakatimizdagi ta'limga oid milliy portallar bilan tanishish kutilgan samarani beradi. Mazkur metodning ilk ko'rinishi talabalarning referat tayyorlash jarayonida namoyon bo'ladi. Shu sababli talabalarda individual o'rganish ko'nikmasini tarkib toptirish muhim ahamiyatga ega. Chunki bunday

ko'nikma kelgusida faoliyat davomida o'ziga xos tajribaga aylanadi. Agar ta'lim oluvchida individual mustaqil ta'lim olish ko'nikmasi tarkib topsa, uning kasbiy kompetensiyasi chuqurlashadi. Shu sababli asrimizning boshlaridan boshlab Yevropa mamlakatlari va AQSH oliy ta'lim tizimida individual o'rganish metodi keng qo'llanila boshladi. Bunda asosiy e'tibor mustaqil ta'lim talablaridan biri bo'lgan ta'lim oluvchining kasbiy faollashuviga qaratilmoqda. Mamlakatimiz oliy pedagogik ta'lim muassasalarida ham mazkur metod imkoniyatlaridan foydalangan holda talabalarning individual o'rganish ko'nikmasini tarkib toptirish dolzarb bo'lib turibdi. Individual o'rganishda ta'lim oluvchining tajribaga ega bo'lishi mavjudligini eslatib o'tish joiz. Shu jihatdan bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilariga aynan oliy pedagogik ta'lim muassasasida individual o'rganish ko'nikmasini o'zlashtirish tavsiya etiladi.

Mustaqil ta'limning samarali metodlaridan biri bu – kollektivumdur. Unga ko'ra, har bir talaba o'quv fanlari yoki tanlov fanlarining mavzularini chuqurlashtirishga yo'naltirilgan qo'shimcha adabiyotlar bilan tanishadi, ularni konspekt qiladi va qo'shimcha adabiyotlardagi matnlar mazmunini o'zlashtiradi. Buning natijasida talaba o'zi o'zlashtirgan qo'shimcha adabiyotlar bo'yicha Ustozlar guruhi va talabalar ishtiroki guruhida taqdimot qiladi. Unda o'qigan va o'zlashtirgan kitoblarning mazmuni, ulardagi yondashuvlar va metodik tavsiyalarni bayon qiladi. Buning natijasida talabada qo'shimcha bilim, ma'lumot yoki axborot majmui tarkib topganligi aniqlanadi. Kollektivum metodining eng muhim xususiyatlaridan biri ta'lim oluvchilarni aynan tegishli o'quv adabiyotlari bilan chuqur tanishtirishdir. Shu sababli mazkur metod o'tgan asrning 80-yillaridan boshlab mamlakatimizning oliy ta'lim muassasalarida qo'llanib kelinmoqda. Bunda Ustozlar tegishli adabiyotlar ro'yxatini taqdim etish imkoniyatlari ham mavjud. Bizning yondashuvimizga ko'ra, mazkur metodda bugungi kunda oliy pedagogik ta'lim jarayonida foydalanish muhim ahamiyatga ega. Buning uchun talabalarga tegishli pedagogik adabiyotlar va qo'shimcha adabiyotlarni o'qishni topshirish hamda kollektivum shaklida ularning taqdimotini o'tkazish maqsadga

muvoqif bo'ladi. Bu bilan bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy bilim darajasi va ularning professional tayyorgarlik ko'lami kengayadi.

Keyingi paytlarda butun dunyoda, jumladan, mamlakatimizda pandemiya kabi ijtimoiy sharoitlar taqozosi bilan ta'lim berish va o'qishning o'ziga xos shakllari ishlab chiqilib amaliyotga tadbiiq etilmoqda. Ana shunday yangi metodlardan biri masofaviy ta'limdir. Mustaqil ta'limni tashkil etishning masofaviy ta'lim metodi mazmuniga ko'ra, ta'lim oluvchilar kompyuter dasturi yoki maxsus TV dasturi asosida tegishli adabiyotlarni o'qish, ma'lumotlarni yig'ish va tahlil qilish, axborotlarni olish ko'nikmasini egallash kabi faoliyatni amalga oshiradi. Mustaqil ta'limning masofaviy ta'lim metodi shunday imkoniyatga egaki, unda mamlakatimizning eng chekka hududlarida o'qituvchilik faoliyati bilan shug'ullanayotgan va sirtqi ta'lim shaklida o'qiyotgan shaxslarning mustaqil o'qib o'rganish ko'nikmalarini tarkib toptiradi. Masofaviy ta'lim metodi vaqt tejamkorligi, iqtisodiy qulayligi va ta'lim oluvchini mustaqil faoliyatga yo'naltirishi bilan muhim ahamiyatga ega. Ayni paytda, mustaqil ta'limni tashkil etishning masofaviy ta'lim metodidan oqilona foydalanish uchun pedagogik adabiyotlarning va qo'shimcha o'quv materiallarining elektron usullarini tayyorlash hamda ularni muntazam ravishda takomillashtirib borish taqozo etiladi. Chunki bugungi kunda bosma adabiyotlar bilan ta'minlash murakkabligicha qolmoqda. Shu sababli masofaviy ta'lim metodidan foydalangan holda ta'lim oluvchilarning kasbiy bilimlarini talab darajasida tarkib toptirish, ularning kasbiy malakalarini yuzaga keltirish va mustaqil faoliyat olib borish ko'nikmalarini shakllantirish dolzarb hisoblanadi. Bundan tashqari, ta'lim oluvchilar o'zi qiziqqan bilim sohalari bo'yicha ham masofaviy ta'lim vositasida mustaqil o'qib o'rganishlari mumkin. Shu jihatdan mazkur metodni amaliyotda qo'llash muhim ahamiyatga ega. Aslida bu metod o'tgan asrning 90-yillarida AQSHda yuzaga kelgan bo'lib, u asosda ta'lim oluvchilarga oliy ma'lumot berilgan. Bugungi kunda masofaviy ta'lim metodidan mustaqil ta'limni tashkil etish jarayonida foydalanish ham muhim ahamiyatga ega. Shu sababli oliy pedagogik ta'lim jarayonida bo'lajak

boshlang'ich sinf o'qituvchilariga mazkur metod asoslarini chuqur o'zlashtirish tavsiya etiladi. Negaki, jamiyatning innovatsion rivojlanish sharoitida bu kabi metodlarga ehtiyoj ortib boradi.

Boshlang'ich ta'limda mustaqil ta'limni tashkil etishning innovatsion metodlarini o'zlashtirish ham muhim ahamiyatga ega. Buning uchun quyidagilarga asoslanish maqsadga muvofiq bo'ladi:

a) oliy pedagogik ta'lim jarayonida Pedagogika va Informatika fanlarning mashg'ulotlarini birgalikda tashkil etish;

b) oliy pedagogik ta'lim jarayonida muntazam ravishda kitobxonlar konferensiyalarini o'tkazib borish;

v) oliy pedagogik ta'lim jarayonida tajribali mutaxassislarning qo'shimcha mashg'ulotlarini tashkil qilish.

Mustaqil ta'limni tashkil etishning innovatsion metodlarini o'rganishda Pedagogika va Informatika fanlarining birgalikdagi mashg'ulotlarini tashkil etish maqsadga muvofiq bo'ladi. Chunki Pedagogika fani innovatsion metodlarning asoslarini taqdim etsa, Informatika fani ana shu metodlarni axborot kommunikasion vositalar asosida ishlab chiqishni amalga oshiradi. Shu jihatdan misol uchun, yuqorida tahlil qilib o'tilgan mustaqil ta'limni tashkil etishning innovatsion individual o'rganish metodini o'zlashtirishda mazkur o'quv fanlarining qo'shma mashg'ulotlari muhim ahamiyatga ega. Buning natijasida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari pedagogik metodlarni Informatika o'quv fani asoslariga tayangan holda innovatsion metodlar sifatida qayta shakllantiradi. Natijada ularning kasbiy kompetensiyalari yanada kuchayadi. Shu sababli Pedagogika va Informatika fanlarining birgalikdagi mashg'ulotlarini har oyda bir marotaba tashkil etish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Oliy pedagogik ta'lim jarayonida o'tgan asrning 90-yillarida o'ziga xos kitobxonlik konferensiyalarini muntazam o'tkazib borish an'anasi mavjud edi. Unda talabalar, professor-o'qituvchilar va jamoatchilik vakillari o'zlari o'qigan kitoblar to'g'risida ma'lumot berib, ularning mazmunini so'zlab berishar edi.

Buning natijasida kitobxonlik konferensiyasi ishtirokchilarining kitob mutolaasi ko'nikmasi va kitobxonlik madaniyati kengayib borardi. Shu jihatdan kitobxonlik konferensiyalarini oiy pedagogik ta'lim jarayonida qayta tiklash va ularni muntazam o'tkazib borish mustaqil ta'limni tashkil etishning innovatsion metodlarini o'zlashtirishda ham muhim amaliy imkoniyatlarni beradi. Misol uchun, yuqorida tahlil qilib o'tilgan kollektiv innovatsion metodini kitobxonlar konferensiyasi vositasida o'zlashtirish muhim o'rin tutadi. Chunki kitobxonlar konferensiyasi vositasida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining yangi nashr etilgan va eng mashhur kitoblar bo'yicha ma'lumotlari, xabardorlik darajasi, axborot ko'nikmasi va bilim manbalari yangilanib boradi. Shu sababli kitobxonlar konferensiyasi vositasida mustaqil ta'limni tashkil etishning innovatsion kollektiv metodini o'zlashtirish samarali kechadi. Bunda talabalarning ham kitobxonlik konferensiyasida faol ishtirok etishini ta'minlash ularning mazkur metod bo'yicha ko'nikmalarini kengaytiradi.

Bugungi kunda oliy pedagogik ta'lim jarayonining imkoniyatlari kengdir. Ana shunday imkoniyatlardan biri mamlakatimizdagi mashhur mutaxassislarining ishtirokida qo'shma mashg'ulotlar tashkil etishdir. Bunday mashg'ulotlardan talabalarning qiziqish va faollik bilan ishtirok etishi kuzatiladi. Chunki mutaxassislar o'zlarining sohalari bo'yicha eng so'nggi ma'lumotlar va ko'nikmalarni taqdim etadi. Shu jihatdan yuqorida tahlil qilib o'tilgan mustaqil ta'limni tashkil etishning innovatsion masofaviy ta'lim metodini o'zlashtirishda mutaxassislarining qo'shma mashg'ulotlaridan foydalanish maqsadga muvofiq bo'ladi. Chunki mamlakatimiz ilmiy va o'quv muassasalarida masofaviy ta'lim bo'yicha yangi tajribalarga ega mutaxassislar guruhi tarkib topgan. Bunday imkoniyatlardan foydalangan holda bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining masofaviy ta'lim metodini o'zlashtirishga e'tibor berish kutilgan samarani beradi. Buning natijasida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mustaqil ta'limni tashkil etish bo'yicha kasbiy kompetensiyalari yanada kengayadi. Ularning kasbiy faoliyatga tayyorgarlik darajasi kuchayadi.

Diqqat qilinsa, mustaqil ta'limni tashkil etishning samarali metodlari o'ziga xos imkoniyatlarni beradi va ta'lim oluvchilarning ehtiyojlarini qoniqtiradi. Bunday metodlarni o'zlashtirish bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisi uchun zaruriyat hisoblanadi.

Mustaqil ta'limni tashkil etishning o'quv-texnik metodlari. Mustaqil ta'limni tashkil etishning zamonaviy metodlarini ishlab chiqish va ularning ko'lamini kengaytirib borish taqozo etilmoqda. Shu jihatdan mustaqil ta'limni tashkil etishning zamonaviy va muhim metodlaridan biri bu – o'quv-texnik metoddir. Mazkur metodlarning asosiylari quyidagilardan iborat:

- a) elektron mustaqil ta'lim metodi;
- b) tanishuv mustaqil ta'lim metodi;
- v) topshiriq mustaqil ta'lim metodi.

Mustaqil ta'limni tashkil etishning muhim metodlaridan biri bu – elektron metoddir. Uning mazmuniga ko'ra, ta'lim oluvchilar maxsus dastur asosida kasbiy bilimlarni chuqurlashtirish maqsadida xorijiy mamlakatlarda nashr etilgan tegishli adabiyotlar bilan tanishadi va ular to'g'risida ma'lumot tayyorlashadi. Bugungi kunda mamlakatimizda Matematika o'quv fani bo'yicha jahon mamlakatlarida amal qilayotgan o'quv adabiyotlarining elektron nusxalari keng joriy etilmoqda. Buning natijasida ta'lim oluvchilarning mazkur fan bo'yicha bilim va ko'nikmalarini xorijlik tengdoshlariga mos ravishda tarkib toptirishga erishilmoqda. Shu ma'noda mamlakatimizda tabiiy va gumanitar fanlar bo'yicha ham elektron adabiyotlar majmuini ko'paytirish hamda ularni tayyorlashda xorijlik hamkasblarning tajribasidan foydalanish maqsadga muvofiq bo'ladi. Buning natijasida aniq va tabiiy fanlar bo'yicha ta'lim oluvchilarning elektron ta'lim vositasida mustaqil ta'lim olishini tashkil etishga erishiladi. Ayni paytda, kezi kelganda bir holni ta'kidlash lozim: mamlakatimizda Ona tili va adabiyoti fani bo'yicha o'quv adabiyotlarini tayyorlashning o'ziga xos milliy tajribasi bo'lib, u Turkiya, Germaniya, Rossiya kabi xorijiy mamlakatlarning tajribali pedagog olimlari tomonidan e'tirof etilgan. Shu ma'noda bunday milliy tajribaga tayangan

holda, gumanitar fanlar bo'yicha o'quv adabiyotlarining elektron nusxalarini tayyorlash va ular asosida ta'lim oluvchilarning mustaqil ta'lim oliy jarayonini tashkil etish maqsadga muvofiq bo'ladi. Mustaqil ta'limning elektron metodi tezkor, qulay va ta'lim oluvchilarni qiziqtirishi bilan muhim ahamiyatga ega. Bu metod asosida o'quv adabiyotlariga bo'lgan taqchillikni ham bartaraf etish mumkin. Shu ma'noda oliy pedagogik ta'lim jarayonida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mustaqil ta'limni tashkil etish bo'yicha elektron metodi bilan qurollantirish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Mustaqil ta'limni tashkil etishning zamonaviy o'quv-texnik metodlaridan biri bu – tanishuvdir. Mazkur metodga ko'ra, ta'lim oluvchilar har bir ta'lim muassasasining axborot resurs markazi bilan tanishishi va uning doimiy mijoz sifatida faoliyat yuritishi kerak. Yaponiya mamlakatining tajribasiga ko'ra, ushbu mamlakatning umumiy o'rta, professional va oliy ta'lim muassasalari kutubxonalari milliy kitob resurslaridan tashqari eng rivojlangan jahon davlatlari ta'lim muassasalarining axborot resurs markazlari bilan bog'langan. Buning natijasida ta'lim oluvchi har qanday turdagi ta'lim muassasasining axborot resurs vositasida mustaqil o'qish, mustaqil ixtisoslikni egallash va kasbiy malakasini oshirish mumkin. Chunki axborot resurs markazlarida manbalarning ko'pligi, zamonaviyligi va eng so'nggi ma'lumotlarning taqdim etilishi mustaqil ta'lim olish jarayonini kuchaytiradi. Shu sababli mamlakatimizda ham ta'lim muassasalarining axborot resurs markazlarini manba jihatidan boyitish, ularni eng ilg'or jahon mamlakatlari axborot resurs markazlari bilan hamkorligini yo'lga qo'yish va elektron adabiyotlarni ko'paytirish taqozo etiladi. Chunki mustaqil ta'limni tashkil etish eng avvalo axborot resurslarning boyligiga asoslanadi. Shu ma'noda ta'lim oluvchilar har bir ta'lim muassasasining axborot resurs markazi bilan tanishish natijasida aynan ular vositasida o'zlarining bilim, ko'nikma va malakalarini kuchaytiradi. Kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, Yaponiya mamlakati ta'lim muassasalari har chorakda bir marotaba o'zlarining axborot resurs markazlari bilan ta'lim oluvchilarni tanishtiradi. Buning natijasida ta'lim muassasalari o'zlarining

muntazam mustaqil ta'lim oluvchi shaxslariga ega bo'ladi. Aynan mustaqil ta'lim oluvchilarning miqdori va sifatiga qarab axborot resurs markazlarining faoliyati baholanadi. Bunday tajribalarni o'zlashtirish bilan oliy pedagogik ta'lim jarayonida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mustaqil ta'lim olish bo'yicha ko'nikmalarini kutilgan darajada shakllantirish imkoniyatiga ega bo'linadi. Talabalarning mustaqil ta'lim bo'yicha ko'nikmalarini tarkib toptirish bilan ta'lim sifatini oshirish yuzasidan yangi yo'nalishga ega bo'lish mumkin.

Mustaqil ta'limni tashkil etishning muhim metodlaridan biri topshiriqdir. Unga ko'ra, muayyan o'quv fanlarining muammolari bo'yicha ta'lim oluvchilarga topshiriqlar majmui taqdim etiladi. Ta'lim oluvchilar mazkur muammoning zaruriyati va uning yechimlari bo'yicha mustaqil ravishda izlanishlar olib boradi hamda taqdimot tayyorlashadi. Muammolar bo'yicha mustaqil izlanishlar olib borish ta'lim oluvchilarning tadqiqotchilik ko'nikmasini, mutolaa madaniyatini va tahlil malakasini rivojlantiradi. Chunki ta'lim-tarbiya jarayonida duch kelinadigan muammolar yechimi bo'yicha turli variantlarni ishlab chiqish maqsadga muvofiq bo'ladi. Misol uchun, keyingi vaqtlarda ta'lim oluvchilarda pedagogik konfliktlarning kuchayotganligi kuzatiladi.³ Pedagogik konfliktlar aynan ta'lim va tarbiyaning samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi omillar majmui hisoblanadi. Shu ma'noda boshlang'ich sinflarda uchraydigan pedagogik konfliktlarni bartaraf etish muammosi bo'yicha bo'lajak boshlang'ich sinf o'quvchilariga topshiriqlar majmuini taqdim qilish ularning bu borada mustaqil izlanishlar va tadqiqotlar olib borishga yo'naltiradi. Topshiriq metodining ahamiyati shundaki u ta'lim oluvchilarda mustaqil faoliyat ko'nikmasini ham tarkib toptiradi. Shu ma'noda mustaqil ta'limni tashkil etishning topshiriq metodi ta'lim oluvchilarda tahliliy yondashuv, ilmiy izlanish va muammolar yechimini topish kabi ko'nikmalarning yuzaga kelishi uchun omil vazifasini bajaradi. Mazkur metoddan Rossiya Federasiyasi ta'lim muassasalarida keng foydalanilayotganligini eslatib o'tish joiz. Bu davlatning tajribasiga ko'ra, ta'limni isloh qilish jarayonida ham ana shunday

³ Умарова З. Бошланғич синф ўқувчиларида педагогик конфликтларни бартараф этиш. – Тошкент, 2021

topshiriq metodidan oqilona foydalaniladi. Demak, mustaqil ta'limni tizimli tashkil etishda topshiriq metodining imkoniyatlaridan foydalanish ham maqsadga muvofiq bo'ladi. Shu ma'noda oliy pedagogik ta'lim jarayonida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mazkur metod asoslarini chuqur o'zlashtirishi dolzarb bo'lib turibdi.

Diqqat qilinsa, mustaqil ta'limni tashkil etishning o'ziga xos samarali metodlari mavjud. Mazkur metodlar asoslarini o'zlashtirish bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy kompetensiyasini kuchaytiradi. Shu sababli oliy pedagogik ta'lim jarayonida o'quv fanlarining mustaqil ta'lim qismi bo'yicha tadbirlar jarayonini kuchaytirish taqozo etiladi.

Mustaqil ta'limni tashkil etishning o'quv-metodlarini o'zlashtirish ham bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun muhim ahamiyatga ega. Shu jihatdan mazkur o'quv-texnik metodlarni o'zlashtirishda quyidagilarga e'tibor berish maqsadga muvofiq bo'ladi:

a) bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini kompyuter dasturlari bilan keng ko'lamli tanishtirish;

b) bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini elektron-resurs adabiyotlari bilan ishlash ko'nikmasini kengaytirish;

v) bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining metodlar bo'yicha ishlanmalarini amaliyotga joriy etish.

Mustaqil ta'limni tashkil etishning elektron mustaqil ta'lim o'quv-texnik metodini o'zlashtirishda kompyuter dasturlariga asoslanish nihoyatda keng imkoniyatlarni beradi. Bugungi kunda bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari oliy pedagogik ta'lim jarayonida 2-3 kompyuter dasturlarini o'zlashtirmoqda. Biroq ular kompyuter dasturlarining keng ko'lamli turlari bilan tanishishi maqsadga muvofiq bo'ladi. Chunki har yili kompyuter dasturlarining takomillashib yangi shakldagi avlodlari iste'molga kirib kelmoqda. Shu jihatdan maxsus kompyuter dasturlari asosida elektron mustaqil ta'lim metodining asoslarini chuqur o'zlashtirish bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mahorat darajasini

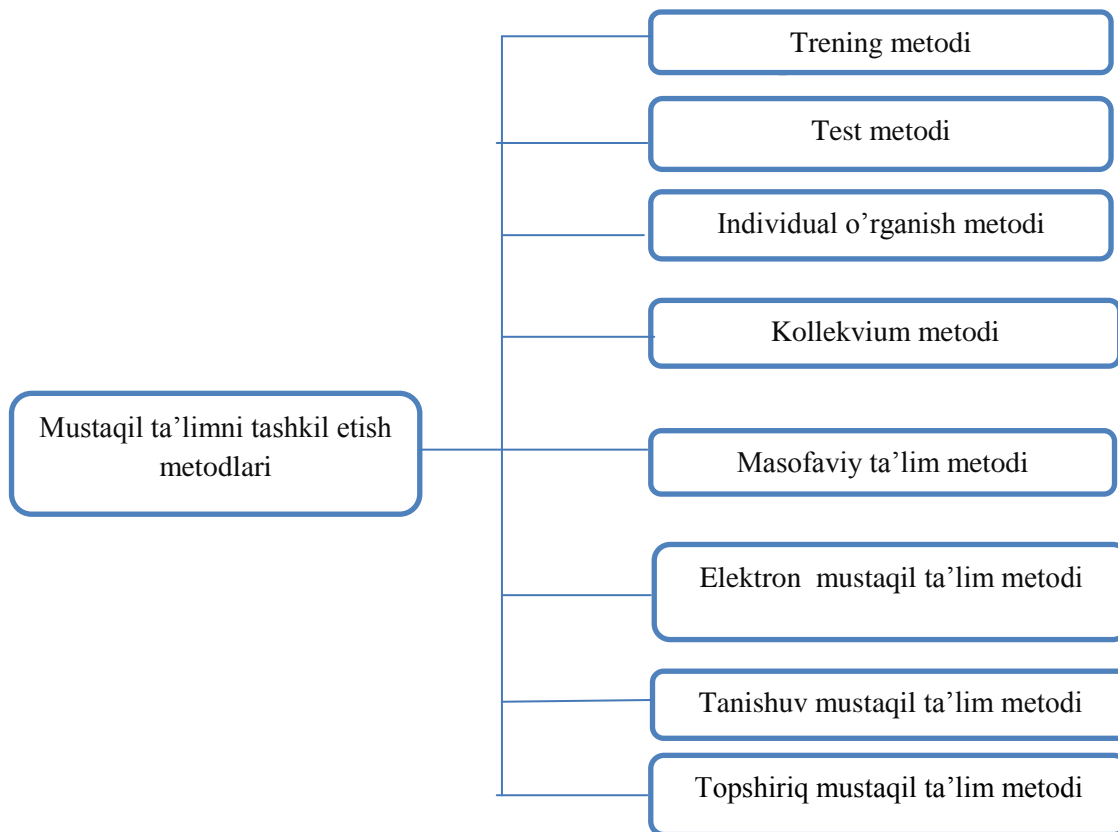
kengaytiradi. Buning natijasida ularning kompyuter dasturlari asosida mustaqil ta'limni tashkil etish bo'yicha o'quv-texnik metodlari tarkib topadi. Kelgusida kompyuter dasturlariga asoslangan ta'lim jarayonining amal qilishi kutilmoqda. Shu ma'noda mustaqil ta'limni tashkil etish bo'yicha bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining elektron mustaqil ta'lim metodi yuzasidan ko'nikmalarini talab darajasida shakllantirish taqozo etiladi.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mustaqil ta'limni tashkil etishda o'quv-texnik metodlarni o'zlashtirishi jarayonida elektron-resurs adabiyotlari bilan ishlash ko'nikmasiga asoslanish ham kutilgan samrani beradi. Chunki elektron-resurs adabiyotlari kompyuter, o'quv-texnik kabi vositalarga asosan ishlab chiqilgan mashg'ulotlarning matnlari bo'lib, ular ko'p hollarda texnologik imkoniyatga ega bo'lgan shahar joylardagi ta'lim muassasalarida amal qilmoqda. Shu ma'noda yuqorida tahlil qilib o'tilgan mustaqil ta'limni tashkil etishning tanishuv mustaqil ta'lim metodini o'zlashtirishda elektron-resurs adabiyotlarning imkoniyatlaridan foydalanish maqsadga muvofiq bo'ladi. Buning uchun har bir oliy pedagogik ta'lim muassasasi muntazam ravishda o'z saytlari vositasida mavjud elektron resurs o'quv adabiyotlarini butun mamlakat ta'lim tizimi uchun taqdim etib borishi muhim ahamiyatga egadir. Bunda ayniqsa, ziyonet.uz axborot-o'quv portali imkoniyatlaridan foydalanish maqsadga muvofiq bo'ladi. Chunki mazkur portal mamlakatimizning eng chekka hududlaridagi ta'lim muassasalarini ham qamrab olgan. Aynan mazkur axborot-o'quv portalida joylashtirilgan elektron resurs adabiyotlar majmui bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining joylarda turib ham mustaqil ta'limni tashkil etishning o'quv-texnik metodlarini o'zlashtirishda keng imkoniyatlarni beradi. Chunki boshlang'ich ta'lim yo'nalishi bo'yicha sirtqi ta'lim oluvchilar ham mavjudligini e'tibordan soqit qilib bo'lmaydi.

Mustaqil ta'limni tashkil etishning topshiriq mustaqil ta'lim metodini o'zlashtirish ham zaruriyatdir. Buning uchun oliy pedagogik ta'lim jarayonida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mustaqil ta'lim bo'yicha yaratgan ilmiy ishlanmalari va loyihalarini amaliyotga joriy etib borish ham muhim vosita

hisoblanadi. Chunki talabalar guruhi tomonidan shunday ishlanmalar va loyihalarni yaratish jarayoniga duch kelinadiki, ular arzonligi va qulayligi hamda ta'lim va tarbiya jarayonini kuchaytirishga xizmat qilishi bilan e'tiborni tortadi. Bunga IT park texnologiyalari markazlarida mavjud yoshlarning ilmiy ishlanmalari, loyihalari va yaratmalarini misol tariqasida keltirib o'tish mumkin. Shu jihatdan topshiriq shaklida oliy pedagogik ta'lim jarayonida talabalarning mustaqil ta'lim bo'yicha yaratgan ishlanmalarini keng ko'lamda amaliyotga joriy etish ularning bu boradagi kasbiy faolligini yanada kuchaytiradi. Mustaqil ta'limni tashkil etishning topshiriq o'quv-texnik metodini o'zlashtirishda ana shu vositaga tayanish amaliy imkoniyatlarni beradi. Bularning barchasi bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini mustaqil ta'limning o'ziga xos metodlari bilan chuqur qurollantirishni taqozo etadi.

Shunday qilib mamlakatimizda boshlang'ich ta'lim bosqichining sifat ko'rsatkichlariga erishish mazkur ta'lim jarayonida mustaqil ta'lim imkoniyatlaridan ham foydalanishni taqozo etadi. Buning uchun tahlil qilib o'tilgan metodlarni o'zlashtirish maqsadga muvofiq bo'ladi. E'tibor bering:

2-rasm. Boshlang'ich ta'limda mustaqil ta'limni tashkil etishning samarali metodlari

3-MODUL. BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA MUSTAQIL TA‘LIMNI TASHKIL ETISH AMALIYOTI

Reja:

1. Haftalik pedagogik amaliyot vositasi
2. “Talabalar akademiyasi” vositasi
3. Talabalarning tashabbusi vositasi

Tayanch tushunchalar:

Ta‘lim, mustaqil, vosita, amaliyot, tashkil etish, ko‘nikma, malaka, kompetensiya, faoliyat

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlis va O‘zbekiston xalqiga Murojaatnomasida (2023 yil) quyidagi vazifa alohida ta‘kidlangan: “O‘quvchilarda erkin va kreativ fikrlashni, jamoada ishlash va muloqot ko‘nikmalarini shakllantirish zarur”. Shu ma’noda bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini mustaqil ta‘lim vositasida mazkur vazifalarning ijrosiga tayyorlash dolzarb bo‘lib turibdi. Chunki mustaqil ta‘lim bo‘lajak o‘qituvchilarda erkin va ijodiy fikrlash hamda jamoaparvarlik va muloqot ko‘nikmalarini shakllantiruvchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Buning uchun mustaqil ta‘limning amaliyoti masalasi bo‘yicha tushunchaga ega bo‘lish taqozo etiladi. Mazkur o‘rinda ana shu masalaning tahliliga e‘tiboringizni tortamiz.

Haftalik amaliyot vositasi. Bugungi kunda oliy pedagogik ta‘lim muassasalarining talabalari haftaning to‘rt kunida ilmiy-nazariy mashg‘ulotlarda va qolgan ikki kunida bevosita ta‘lim muassasalarida amaliy faoliyatda bo‘lmoqda. Shu ma’noda bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarida mustaqil ta‘lim ko‘nikmasini shakllantirish uchun ularning haftalik pedagogik amaliyoti muhim o‘rin tutadi. Buning uchun quyidagilarga e‘tibor berish maqsadga muvofiq bo‘ladi:

a) mustaqil ta'lim vositasida o'zlashtirgan bilimlarini amaliy tajribadan o'tkazish;

b) mustaqil ta'lim vositasida o'zlashtirgan ko'nikmalarini tajribadan o'tkazish;

v) mustaqil o'qish bo'yicha o'quvchilarning ko'rik va tanlovlarini tashkil etish.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari o'zlari biriktirilgan umumiy o'rta ta'lim maktablarida mustaqil ta'lim vositasida o'zlashtirgan bilim va ko'nikmalarini amaliy tajribadan o'tkazishi maqsadga muvofiq bo'ladi. Buning uchun o'zlashtirgan bilim asosida qo'shimcha darslar tashkil qilish, o'quvchilar bilan suhbatlar o'tkazish va o'quvchilarni mustaqil o'qish bo'yicha yo'naltirish muhim ahamiyatga ega. Buning natijasida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida egallangan bilimlarning mustahkamlanishi va ularning ko'nikmaga aylanishi jarayoni tarkib topadi. Shu jihatdan mustaqil ta'limning eng muhim asoslaridan biri o'zlashtirilgan bilimlarni amaliyotga tadbiq etishdir. Bunda egallangan bilim va ko'nikmalarni amaliyotda qo'llay olish malakasini tarkib toptirish muhim ahamiyatga ega. Shu ma'noda talabalarning haftalik pedagogik amaliyoti imkoniyatlaridan keng foydalanish maqsadga muvofiq bo'ladi. Mazkur masala talabalar biriktirilgan professor-o'qituvchilar tomonidan nazorat qilib borilishi kutilgan samarani beradi. Bizning yondashuvimizga ko'ra, talabalarning haftalik pedagogik amaliyoti vositasida mustaqil ta'limni amaliy jihatdan kuchaytirish muhimdir. Aynan mazkur amaliyot mustaqil ta'lim vositasida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining bilim va ko'nikmalarini kutilgan darajada tarkib toptirishini eslatib o'tish joiz. Shu sababli talabalarning haftalik pedagogik amaliyoti vazifalariga mustaqil ta'lim vositasida o'zlashtirganlarini tajribadan o'tkazish vazifasini ham qo'shilishi bu boradagi o'qitish jarayonining samaradorligini oshiradi. Bunda ayniqsa, o'quv fanlarining mustaqil ta'lim qismining tajriba-sinovdan o'tkazilishiga alohida ahamiyat berish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari mustaqil ta'lim vositasida o'zlashtirgan ko'nikmalarini haftalik amaliyot davrida umumiy o'rta ta'lim maktablarida tajribadan o'tkazishi amaliy jihatdan muhimdir. Unda o'qilgan kitoblar, o'zlashtirilgan mavzular hamda ma'lumotlar asosida o'zlari biriktirilgan umumiy o'rta ta'lim maktablarida qo'shimcha mashg'ulotlarni o'tkazishi maqsadga muvofiq bo'ladi. Misol uchun, "O'qituvchilik kasbi" mavzusida o'quvchilar bilan suhbatlar o'tkazish muhim ahamiyatga ega va unda qo'shimcha ma'lumotlarga tayanilishi kerak. Bu bilan birinchidan, talabalarning ko'nikmalari mustahkamlanadi; ikkinchidan, o'quvchilarda o'qituvchilik kasbiga bo'lgan qiziqish paydo bo'ladi. Shu sababli mustaqil ta'lim vositasida o'zlashtirgan yangi ma'lumotlar asosida o'qituvchilik kasbi to'g'risida so'zlab berish muhim ahamiyatga ega. E'tibor berilsa, bunday yondashuv bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun keng imkoniyatlarni beradi. Chunki shaxs mustaqil o'qish vositasida o'zlashtirgan ko'nikmalarini tajribadan o'tkazishi bilan uning malakaga aylanishini amalga oshiradi. Shu sababli bilimdan ko'nikmaga, ko'nikmadan malakaga tamoyiliga asosan umumiy o'rta ta'lim maktablarida talabalar o'zlarining mustaqil o'qish ko'nikmasini tajribadan o'tkazishi maqsadga muvofiq bo'ladi.

Mustaqil ta'limning amaliy vositalaridan biri o'quvchilar bilan mustaqil o'qish ko'rik va tanlovlar o'tkazishdir. Bunda bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari mustaqil ta'lim vositasida o'zlashtirgan bilim va ko'nikmalariga tayangan holda o'quvchilar bilan turli tadbirlarni, ayniqsa, o'quvchilarning ko'rik va tanlovlarini tashkil etishi amaliy jihatdan muhim ahamiyatga ega. Buning uchun avvalo o'quvchilarga mustaqil o'qish uchun qo'shimcha adabiyotlar taqdim qilinadi, ular bilan o'qigan kitoblari yuzasidan suhbatlar o'tkaziladi va o'quvchilarning o'zlashtirish darajasi aniqlanadi. Shundan keyin o'quvchilarning mustaqil o'qigan kitoblari bo'yicha ko'rik va tanlovlar o'tkazish amalga oshiriladi. Bu bilan birinchidan, talabalarning mustaqil ta'lim bo'yicha ko'nikmalari va bilimlari amaliy sinovdan o'tadi; ikkinchidan, boshlang'ich sinf o'quvchilarining

mustaqil o'qish bo'yicha layoqatlarini rivojlantirishga erishiladi. Chunki boshlang'ich sinf o'quvchilari har qanday ko'rik va tanlovlarda ishtirok etishga qiziqish bilan munosabatda bo'lishadi. Demak, bu borada boshlang'ich sinf o'qituvchilari oliy pedagogik ta'lim jarayonida o'quvchilarda mustaqil o'qish ko'nikmasi va layoqatini rivojlantirishga doir amaliy va nazariy asoslarni o'zlashtirishi maqsadga muvofiq bo'ladi.

Mustaqil ta'limni tashkil etish amaliyotida talabalarning haftalik amaliyot vositasi muhim o'rin tutadi. Aynan bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari auditoriya mashg'ulotlari vositasida mustaqil ta'lim bo'yicha o'zlashtirgan nazariy bilimlarini haftalik amaliyot davrida tajriba-sinovdan o'tkazishi maqsadga muvofiq bo'ladi. Buning uchun quyidagilarga amal qilish kutilgan samarani beradi:

- a) o'quvchilar bilan mustaqil ta'limni tajriba qilib ko'rish;
- b) tajribali boshlang'ich sinf o'qituvchilari bilan hamkorlik qilish;
- v) tajribadan o'tgan amaliyotni yozma shaklda rasmiylashtirish.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari haftalik pedagogik amaliyot davrida o'quvchilar bilan birgalikda mustaqil ta'lim shaklini tashkil qilib, amalga oshirishi muhim amaliy vositadir. Buning uchun o'quvchilarning qiziqishlari va xohishlaridan kelib chiqib o'quv fanlarining muayyan mavzulari bo'yicha qo'shimcha mashg'ulotlar tashkil qilish, o'quvchilarning taqdimnomalarini tashkil etish va o'quvchilarning muayyan masala bo'yicha bahs-munozara kechalarini amalga oshirish muhim ahamiyatga egadir. Buning natijasida talabalarning mustaqil ta'lim asoslari bo'yicha o'zlashtirgan bilim va ko'nikmalari muhim amaliy malakaga aylana boradi. Bunday amaliy imkoniyatlardan oqilona foydalangan bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari kelgusi faoliyatida mustaqil ta'limni tashkil etish amaliyoti bo'yicha eng qulay faoliyat imkoniyatlariga ega bo'lishini eslatib o'tish joiz.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining haftalik amaliyot davrida tajribali boshlang'ich sinf o'qituvchilari bilan hamkorlik qilishi ham bu boradagi muhim amaliy vositalardan biridir. Unga ko'ra, tajribali boshlang'ich sinf

o'qituvchilari o'quvchilar bilan mustaqil ishlash va ularni individual yo'naltirish bo'yicha amalga oshirib kelayotgan ishlari va metodlari to'g'risida ma'lumot berishadi. Bunday metodlarni amaliyotda sinab ko'rish tavsiya qilinadi. Buning natijasida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida mustaqil ta'limni tashkil etish bo'yicha o'zlashtirgan ko'nikmalari va malakalari o'qituvchilarning tajribalari vositasida rivojlanib boradi. Shuni unutmaslik lozimki, har bir tajribali o'qituvchidan yangi bir metod yoki ma'lumotni o'zlashtirish imkoniyati mavjud. Shu jihatdan mamlakatimiz boshlang'ich ta'lim bosqichida fidoyi va tajribali o'qituvchilarning mustaqil ta'lim bo'yicha yillar sinovidan o'tgan metodlari, yondashuvlari, vositalari va ishlanmalarini o'zlashtirish muhim amaliy ahamiyatga egadir. Aslida haftalik pedagogik amaliyotning asosiy vazifalaridan biri ham ana shunday imkoniyatlarni keng o'zlashtirishdan iborat. Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining tajribalari mustaqil ta'limni tashkil etish amaliyotida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun o'ziga xos tajriba maydonchasi ham hisoblanadi. Bunday imkoniyatdan oqiona foydalanish tavsiya etiladi.

Haftalik amaliyot vositasida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari mustaqil ta'limni tashkil etish amaliyoti bo'yicha ko'nikmalarini kengaytirish muhim ahamiyatga egadir. Chunki haftalik amaliyot davrida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari o'quvchilar bilan o'tkazgan mustaqil ta'lim mashg'ulotlari va tajribali o'qituvchilarning metodlarini o'zlashtirgan masalalarni yozma shaklda rasmiylashtirish muhim ahamiyatga egadir. Chunki bu ikki faoliyat asosida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mustaqil ta'limni tashkil etish amaliyoti bo'yicha tajribalari kengaygan hisoblanadi. Aynan o'quvchilar bilan tashkil etilgan mustaqil ta'lim mashg'ulotlarining Bayonnoma tarzda rasmiylashtirilishi va o'quvchilardan o'zlashtirgan metodlarni chizmalar shaklida taqdim etilishi kelgusida talabalarning mustaqil ta'limni tashkil etish amaliyoti bo'yicha tayyorlashda amaliy manbalar bo'lib xizmat qiladi. Bu ishni talabalarga birlashtirilgan professor-o'qituvchilar tashkil etishi maqsadga muvofiq bo'ladi.

E'tibor berilsa, mustaqil ta'limni tashkil etish bo'yicha talabalarning haftalik pedagogik amaliyot vositasidan foydalanishi keng imkoniyatlarni beradi. Bu bilan bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mustaqil ta'lim bo'yicha bilimlari, ko'nikma va malakalari amaliy tayanchlar sifatida tarkib topadi. Ayni paytda, mustaqil ta'lim asoslari bo'yicha talabalarning faollashuviga erishiladi.

“Talabalar akademiyasi” vositasi. Mustaqil ta'limni tashkil etishning muhim amaliyotlaridan biri bu – “Talabalar akademiyasi”dir. Mustaqil ta'lim vositasida o'zlashtirgan bilim va ko'nikmalar bo'yicha “Talabalar akademiyasi” imkoniyatlaridan foydalanish ham muhim amaliy natijalarni beradi. Unga ko'ra, mazkur akademiyaning ishtirokchilari mustaqil ta'lim bo'yicha treninglar, bahs-munozaralar va o'zlari o'qigan kitoblar bo'yicha kollektivlar o'tkazilishi muhim ahamiyatga egadir. Chunki bu tuzilma talabalarni nafaqat kasbiy faoliyatga, balki ularni kasbiy-ilmiy tadqiqotchilikka ham tayyorlaydi. Shu jihatdan mustaqil ta'lim vositasida o'zlashtirilgan bilim va ko'nikmalar bo'yicha bu akademiyaning tadbirlarini maqsadli amalga oshirish kutilgan samarani beradi. Chunki bunday tadbirlar bevosita talabalar tomonidan tashkil etilishi va amalga oshirilishi bilan amaliy xususiyatga ega bo'ladi. Mustaqil ta'limning eng muhim jihatlaridan biri o'zlashtirilgan bilim va ko'nikmalarni bevosita jamoatchilik nuqtai nazaridan o'tkazib olishdir. Shu ma'noda mazkur akademiya bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mustaqil ta'lim bo'yicha o'ziga xos laboratoriya vazifasini bajarishi kerak. Bunda talabalar o'zlashtirgan bilim va ko'nikmalar bo'yicha o'zlarining tajribalarini o'rtoqlashadi, kamchiliklarini anglab yetishadi va o'zgalardan mustaqil o'qish bo'yicha yondashuvlarni o'zlashtiradi. Bizning yondashuvimizga ko'ra, talabalar biriktirilgan professor-o'qituvchilar mazkur akademiya mashg'ulotlarida mustaqil ta'lim bo'yicha tadbirlarni tashkil etishda faollik ko'rsatishi kutilgan samarani beradi. Shu jihatdan “Talabalar akademiyasi” vositasida quyidagilarga erishish mumkin bo'ladi:

a) bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mutolaa madaniyatini kutilgan darajada tarkib toptirishga erishish;

b) bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining nutq madaniyatini rivojlantirish;

v) bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining tahlil ko'nikmasini shakllantirish.

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mutolaa madaniyatini kutilgan darajada tarkib toptirish mustaqil ta'limning muhim amaliy vositalaridan biridir. Chunki mutolaa jarayonida o'quv adabiyotlarining va qo'shimcha ma'lumotlarning ma'no-mazmunini tushunish, asosiy g'oyalarni idrok etish va ulardagi yondashuvlarni farqlay olish muhim ahamiyatga ega. Mutolaa madaniyatining muhim xususiyatlaridan yana biri ifodali va tez o'qishdir. Bularning barchasi bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kelgusi faoliyatida muhim o'rin tutadi. Shu sababli ularning tushunish, idrok, ifoda va tez mutolaa qilish ko'nikmalarini tarkib toptirish muhim ahamiyatga ega. Kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, ba'zi mutafakkirlar juda tez o'qish tajribasiga ega bo'lgan, ayrimlari esa sekin o'qish bilan o'qilayotgan manbalarning ma'nolarini tahlil qilib borishga e'tibor berishgan. Shu jihatdan bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida mutolaa madaniyatiga oid turli yondashuvlar to'g'risida tasavvurlar hosil qilish maqsadga muvofiq bo'ladi. Buning natijasida ular kelgusi kasbiy faoliyatida aynan ularga tayangan holda boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mutolaa madaniyatini shakllantirish ishini amalga oshiradi.

Mustaqil ta'limning amaliy masalalaridan biri shaxsning nutqini rivojlantirishdir. Shu jihatdan mustaqil ta'lim vositasidan bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining yozma va og'zaki nutq madaniyatini rivojlantirish muhim hisoblanadi. Chunki o'qituvchining nutqi ravon, ifodali, tushunarli, qisqa va ma'noli bo'lishi kerak. Buning uchun mustaqil ta'lim vositasida pedagogning nutq madaniyati asoslarini chuqur o'rganish maqsadga muvofiq bo'ladi. Agar o'qituvchi pedagogik xususiyatga va nutq madaniyatiga ega bo'lsa, o'qituvchilarning nutqi ham shu tariqa rivojlanadi. O'qituvchining eng muhim quroli bu nutqdir. Shuningdek, o'qituvchining yozma nutqida husnixat qoidalariga

rioya qilingan, imloviy xatolarsiz, chiroyli, qisqa va mazmunli xususiyatlar boʻrtib turishi kerak. Bu koʻnikmalarni oʻzlashtirishda ham mustaqil taʼlim amaliy imkoniyatlarni beradi. Boʻlajak boshlangʻich sinf oʻqituvchilari nutq madaniyati masalasida oʻzgalarga naʼmuna boʻlishi va oʻzgalarni pedagogik nutq xususiyatlari bilan qurollantirish imkoniyatlariga amal qilishi maqsadga muvofiq hisoblanadi. Shu sababli oliy pedagogik taʼlim jarayonida mustaqil taʼlim vositasida nutq madaniyatining asoslarini pedagogik jihatdan oʻzlashtirish dolzarb masalalardan biridir.

Mustaqil taʼlim vositasida oʻqilgan va oʻzlashtirilgan adabiyotlar hamda maʼlumotlarni tahlil qila olish ham mazkur taʼlimning amaliy shartlaridan biridir. Bunda adabiyotlarning til xususiyatlari, mazmun ifodasi, yangicha fikrlar berish jihatlari va ularning oʻquvchilar taʼlim-tarbiyasida tutgan oʻrni masalalari boʻyicha tahlil jarayoni amalga oshiriladi. Bunday koʻnikmalarni aynan mustaqil taʼlim vositasida egallash muhim ahamiyatga ega. Chunki mustaqil taʼlim jarayonida boʻlajak boshlangʻich sinf oʻqituvchilari erkin faoliyat koʻrsatadi, oʻzlarini qiziqtirgan adabiyotlar va maʼlumotlarga murojaat qiladi, oʻzlariga maʼqul boʻlgan mutafakkir va pedagoglarning asarlarini mutolaa qilib, ular toʻgʻrisida fikrlaydi. Aynan mustaqil taʼlim vositasida boʻlajak boshlangʻich sinf oʻqituvchilarining tahlil koʻnikmasini tarkib toptirish muhim masalalardan biridir. Buning uchun ularning yozma va ogʻzaki tahlil uslublarini shakllantirish maqsadga muvofiq boʻladi. Ular kelgusi faoliyatlarida ana shu malakaga tayangan holda oʻquvchilarning tahlil qila olish koʻnikmalarini tarkib toptiradi.

Boshlangʻich taʼlimda mustaqil taʼlimni tashkil etish amaliyotini oʻzlashtirishda talabalarning tashabbusi vositasidan oqilona foydalanish muhim ahamiyatga egadir. Buning uchun quyidagilarga eʼtibor berish maqsadga muvofiq boʻladi:

- a) talabalarni tashabbuskorlikka yoʻnaltirish;
- b) talabalarning tashabbuslarini monitoring qilib borish;

v) talabalarning tashabbus vositasida mustaqil ta'lim vositasida ko'nikmasining shakllanishini nazorat qilish.

Mustaqil ta'lim jarayoni amaliyotida talabalarni tashabbuskorlikka yo'naltirish muhim vositalardan biridir. Bunda ularning mustaqil ta'lim bo'yicha fikrlarini o'rganish, yondashuvlarini tahlil qilib borish va ular duch kelayotgan muammolar to'g'risida aniq axborotlarni to'plash muhim ahamiyatga egadir. Buning natijasida talabalarda mustaqil ta'lim asoslari va uning amaliyoti bo'yicha tashabbuslar ko'lami tarkib topadi. Shu jihatdan mustaqil ta'lim jarayonini tashkil etishda talabalarning "Tashabbus maydonchasi"larini tashkil etish muhim ahamiyatga egadir. Bunda ularning har bir tashabbuslarini tahlil qilish va talabalarda umumiy tashabbuskorlik ko'nikmasini tarkib toptirishga e'tibor berish maqsadga muvofiq bo'ladi. Chunki mustaqil ta'limni tashkil etish aynan bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ijodkorlik layoqatlarini rivojlantirib borishga asoslaniladi.

Boshlang'ich ta'limda mustaqil ta'limni tashkil etish amaliyotida mazkur masala bo'yicha talabalarning tashabbuslarini monitoring qilib borish muhimdir. Unga ko'ra, har bir bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisining mustaqil ta'lim asoslari, metodikasi, texnologiyasi va amaliyoti masalalariga doir har bir tashabbusi e'tibordan soqit qilinmasligi lozim. Chunki har bir tashabbusda o'ziga xos g'oyalar, yangiliklarga asos bo'ladigan fikrlar va ishlanmalarga tayanch bo'ladigan yondashuvlar mavjud bo'lajdi. Shu sababli bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mustaqil ta'lim bo'yicha tashabbuslarini muntazam monitoring qilib borish maqsadga muvofiq bo'ladi. Mazkur monitoring jarayoni talabalar biriktirilgan professor-o'qituvchilar tomonidan amalga oshirilishi kutilgan samarani beradi. Bunday yondashuv tashabbusdan amaliyotga ko'nikmasini tarkib toptiradi. Natijada mustaqil ta'limni tashkil etish amaliyoti bo'yicha keng ma'lumotlar majmuiga ega bo'linadi.

Mustaqil ta'limni tashkil etish amaliyotida talabalarning o'z tashabbuslari asosida tarkib topayotgan ko'nikmalarini nazorat qilib borish taqozo etiladi. Buning uchun talabaning tashabbuslarida taqdim etilgan yangiliklarni o'rganish, ularni umumlashtirish, talabaning o'zida mustaqil ta'lim bo'yicha individual xarakterning paydo bo'lishini kuzatish va eng faol talabalarni namuna sifatida taqdim etish muhim amaliy samaralarni beradi. Chunki bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida tashabbus ko'nikmasining tarkib topganligi ularning mustaqil ta'lim bo'yicha bilim, ko'nikma va malakalarining kuchayishiga asos bo'ladi. Shu sababli xorijiy mamlakatlarda talabalarning mustaqil tashabbuslariga juda e'tibor qaratiladi va shunday tashabbuslar majmuidan ta'lim jarayonini tashkil etishda oqilona foydalaniladi. Shu ma'noda bugungi kunda oliy pedagogik ta'lim jarayonida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mustaqil ta'lim amaliyoti bo'yicha tashabbuskorlik ko'nikmasini shakllantirish dolzarb bo'lib turibdi.

Boshlang'ich ta'limda mustaqil ta'limni tashkil etish amaliyotida "Talabalar akademiyasi" vositasining imkoniyatidan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Buning uchun quyidagilarga e'tibor berish maqsadga muvofiq bo'ladi:

- a) "Talabalar akademiyasi" mashg'ulotlari ko'lamini kengaytirish;
- b) mazkur tuzilma ishtirokchilari safini oshirib borish;
- v) ushbu tuzilma ishtirokchilari tomonidan yaratilgan yangiliklarni joriy qilib borish.

"Talabalar akademiyasi" mashg'ulotlari ko'lamini kengaytirishda mustaqil ta'limni tashkil etishning amaliy jihatlariga e'tibor berish maqsadga muvofiq bo'ladi. Bunda ushbu Akademiya ishtirokchilarining mustaqil ta'lim bo'yicha individual yondashuvlarini muhokama qilish, uning ishtirokchilarini mustaqil ta'lim asoslari bo'yicha turli jihozlar yaratishga jalb qilish va mustaqil ta'limni noan'anaviy shakllari bo'yicha talabalarning fikr-mulohazalarini umumlashtirib borish muhim ahamiyatga egadir. Aynan bu vositalar mustaqil ta'limni tashkil etish amaliyotida muhim o'rin tutadi. Chunki ular bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mustaqil ta'lim bo'yicha individual yondashuvlari, ko'nikma va

malakalarini tarkib topishida omil vazifasini o‘taydi. Shu jihatdan bizning yondashuvimizga ko‘ra, mustaqil ta’limni tashkil etishda har bir o‘qituvchining individual yondashuvga ega bo‘lishi muhim o‘rin tutadi. Aynan individual yondashuv mustaqil ta’limning noan’anaviy shakllarini kashf etishda muhim rol o‘ynaydi.

Boshlang‘ich ta’limda mustaqil ta’limni tashkil etish amaliyotida “Talabalar akademiyasi”ning ishtirokchilari ko‘lamini kengaytirish muhim ahamiyatga egadir. Aslida mazkur tuzilma iqtidorli talabalar uyushmasi sifatida tarkib topgan. Biroq, talabalarning iqtidori rivojlanish jarayonida bo‘lganligi hisobga olinib, ularning layoqat darajasi har bir kurs kesimida aniqlab borilishi va ushbu akademiyaning ishtirokchi bo‘lishiga yo‘naltirilishi maqsadga muvofiq bo‘ladi. Buning natijasida “Talabalar akademiyasi” tuzilmasi imkoniyatlaridan kelib chiqib, iqtidorli talabalar safini kengaytirish va bunday talabalar vositasida mustaqil ta’limni kutilgan darajada tashkil etish imkoniyatlariga ega bo‘linadi. Mazkur talabalarning tuzilmasi keng imkoniyatlarga ega bo‘lib, uning mashg‘ulotlari bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarida mustaqil ta’limni tashkil etish texnologiyalari bo‘yicha malakalar berishini eslatib o‘tish joiz. Shu sababli ushbu talabalar uyushmasining imkoniyatlaridan foydalanilgan holda mustaqil ta’limni tashkil etish amaliyotiga doir texnologiyalarni ishlab chiqish muhim va dolzarb masalalardan hisoblanadi.

Mustaqil ta’limni tashkil etish amaliyotida “Talabalar akademiyasi” ishtirokchilari tomonidan yaratilgan ishlanmalar, metodikalar va texnologiyalarni amaliyotga joriy etish muhim o‘rin tutadi. Misol uchun, muayyan talaba mustaqil ta’lim asoslari bo‘yicha ishlanma yaratdi, uning bu ishlanmasi oliy pedagogik ta’lim mashg‘ulotlarida foydalanishi maqsadga muvofiq bo‘ladi, yoki talabalar guruhi tomonidan mustaqil ta’limni tashkil etish bo‘yicha noan’anaviy metodika ishlab chiqildi, bu metodikadan mustaqil ta’lim bo‘yicha amaliy mashg‘ulotlarda foydalanish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Yohud iqtidorli talaba tomonidan mustaqil ta’limni tashkil etish bo‘yicha yangi texnologiya yaratildi, bunday texnologiyadan

talabalarining haftalik pedagogik amaliyotida foydalanish muhim natijalarni beradi. E'tibor berilsa, "Talabalar akademiyasi" ishtirokchilarining yaratmalarini mustaqil ta'limni tashkil etish amaliyotida joriy etish va ulardan oqilona foydalanish mazkur faoliyat bo'yicha samaradorlik ko'lamini kuchaytiradi. Shu jihatdan mustaqil ta'limni tashkil etish amaliyotiga doir eng muhim metodikalar, texnologiyalar va ishlanmalarning aynan mazkur Akademiya ishtirokchilari tomonidan ishlab chiqilishi maqsadga muvofiq bo'ladi.

E'tibor berilsa, bularning barchasini "Talabalar akademiyasi" faoliyati vositasida tashkil etish va amalga oshirish maqsadga muvofiq bo'ladi. Aslida mazkur tuzilma ana shunday vazifalarni amalga oshirish maqsadida shakllantirilganligini eslatib o'tish joiz. Bu tuzilmadan maqsad bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligini amaliy jihatdan kuchaytirishdir.

Talabalarining tashabbusi vositasi. Mustaqil ta'limning muhim amaliy vositalaridan biri bu – talabalar tashabbusidir. Unga ko'ra, talabalar mustaqil ta'lim mashg'ulotlari, o'qiladigan adabiyotlar tarkibi va o'zlashtiriladigan ma'lumotlar ko'lami to'g'risida o'zlarining individual tashabbuslarini bildiradi. Bunday tashabbuslar vositasida talabalarga biriktirilgan professor- o'qituvchilar mustaqil ta'limning tadbirlarini belgilashadi. Shu jihatdan bu borada quyidagilarga e'tibor berish maqsadga muvofiq bo'ladi:

- a) talabalarining tashabbuslarini muntazam o'rganib borish;
- b) talabalarining yangi tashabbuslari asosida mustaqil ta'lim tadbirlarini belgilash;
- v) talabalarining tashabbuslari asosida ularning mustaqil ta'lim bo'yicha ko'nikmasini baholash.

Mustaqil ta'lim jarayonini tashkil etishda talabalarining tashabbuslariga asoslanish amaliy jihatdan samarali hisoblanadi. Unga ko'ra, har oyda bir marta talabalardan mustaqil ta'lim tadbirlari bo'yicha fikrlari yoki tashabbuslari ifodalangan yozma ma'lumotlar olish maqsadga muvofiq bo'ladi. Bunda ular

o'qiladigan o'quv adabiyotlari, o'zlashtiriladigan qo'shimcha ma'lumotlar hamda ularning ahamiyati to'g'risida o'z fikrlarini bildirishi yoki individual tashabbuslarini taqdim etishi maqsadga muvofiq bo'ladi. Tajriba shuni ko'rsatadiki, ko'pchilik talabalarda yangi pedagogik adabiyotlar bo'yicha ma'lumotlar mavjud bo'ladi. Bunday ma'lumotlarni ular internet jahon axborot tarmog'idan olishadi. Shu sababli talabalarning yozma shakldagi tashabbuslarda aks etgan bunday ma'lumotlarni o'rganish va tahlil qilish ularni mustaqil ta'lim jarayoniga yo'naltirishda muhim ahamiyatga ega. Chunki ko'pchilik talabalar ma'lumotlar bilan ishlashda murakkablikka duch kelishadi. Bunda ular birlashtirilgan professor-o'qituvchilarning faol bo'lishlari maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Talabalarning yozma shakllar asosida bildirgan tashabbuslari tahlil qilinib, ularga binoan mustaqil ta'lim tadbirlari ishlab chiqilishi maqsadga muvofiq bo'ladi. Bunday tadbirlar qo'shimcha o'quv adabiyotlari yoki ma'lumotlar vositasida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining nazariy-kasbiy bilimlarini chuqurlashtirishni, pedagogik ko'nikmalarini kengaytirishni va mustaqil faoliyat malakalarini tarkib toptirishni nazarda tutishi kerak. Shu sababli mutaxassislik (majburiy) o'quv fanlarining professor-o'qituvchilari mustaqil ta'lim tadbirlarini ishlab chiqishda talabalarning tashabbuslarini hisobga olishi maqsadga muvofiq bo'ladi. Chunki talabalarda har bir masalalar bo'yicha yangicha yondashuvlar mavjud bo'lishini eslatib o'tish joiz. Bizning yondashuvimizga ko'ra, ularning tashabbuslari asosida har chorakda mustaqil ta'lim tadbirlarining yangilanib borishi amaliy jihatdan kutilgan samarani beradi. Negaki, mustaqil ta'lim tadrijiy rivojlanib boruvchi ta'lim shakli bo'lib, u bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida kasbiy kompetensiyaning dinamik takomillashuviga asoslanadi.

Talabalarning yozma tashabbuslarini o'rganish vositasida ularning mustaqil ta'lim bo'yicha ko'nikmasi darajasini aniqlash va baholash mumkin. Chunki aynan talabalarning tashabbuslarida ularning mustaqil ta'lim asoslari va metodlarini bilish darajasi o'z ifodasini topadi. Bunda talabalar birlashtirilgan professor-

o'qituvchilar asosiy e'tiborni bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mustaqil ta'lim bo'yicha ko'nikmalarini rivojlanib borish jarayoni va xususiyatlariga qaratishi kerak. Shu jihatdan baholash – bu avvalo ko'rsatkichlarni aniqlash va ularni yuksaltirishning yo'nalishlarini belgilab olishdir. Mustaqil ta'lim bo'yicha ko'nikmani baholashda aynan talabalarning fikrlariga asoslanish taqozo etiladi. Ko'p hollarda ba'zi talabalar o'z fikrlarini og'zaki ravon ifodalasa-da, yozma ravishda ifodalashda murakkablikka duch kelishadi. Shu sababli talabalarning tashabbuslarini yozma shaklda qabul qilish, ularni tahlil qilish va olingan ma'lumotlar asosida baholash metodik jihatdan to'g'ri hisoblanadi. Mazkur masalalarning barchasi oliy pedagogik ta'lim jarayonida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari tomonidan o'zlashtirilishi maqsadga muvofiq bo'ladi.

Diqqat qilinsa, mustaqil ta'lim amaliyoti o'ziga xos xususiyatlar, mezonlar va imkoniyatlarga tayanadi. Mazkur masalalarni kasbiy jihatdan chuqur o'zlashtirish bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari uchun zaruriyat hisoblanadi.

Boshlang'ich ta'limda mustaqil ta'limni tashkil etish amaliyotini o'zlashtirishdan talabalarning tashabbusi vositasidan oqilona foydalanish muhim ahamiyatga egadir. Buning uchun quyidagilarga e'tibor berish maqsadga muvofiq bo'ladi:

- a) talabalarni tashabbuskorlikka yo'naltirish;
- b) talabalarning tashabbuslarini monitoring qilib borish;
- v) talabalarning tashabbus vositasida mustaqil ta'lim vositasida ko'nikmasining shakllanishini nazorat qilish.

Mustaqil ta'lim jarayoni amaliyotida talabalarni tashabbuskorlikka yo'naltirish muhim vositalardan biridir. Bunda ularning mustaqil ta'lim bo'yicha fikrlarini o'rganish, yondashuvlarini tahlil qilib borish va ular duch kelayotgan muammolar to'g'risida aniq axborotlarni to'plash muhim ahamiyatga egadir. Buning natijasida talabalarda mustaqil ta'lim asoslari va uning amaliyoti bo'yicha tashabbuslar ko'lami tarkib topadi. Shu jihatdan mustaqil ta'lim jarayoninin tashkil

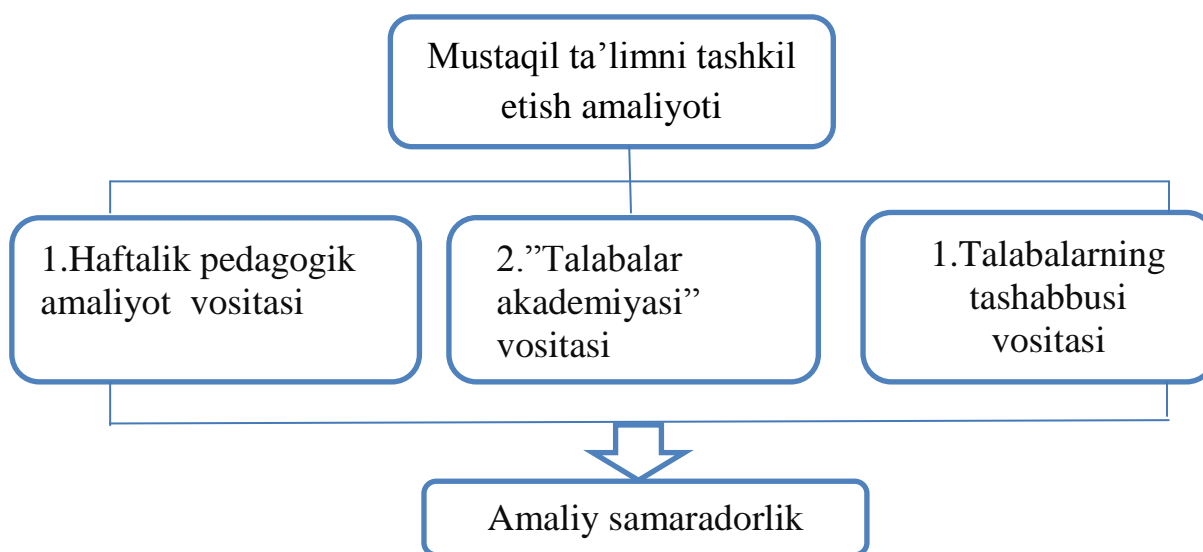
etishda talabalarning “Tashabbus maydonchasi”ni tashkil etish muhim ahamiyatga egadir. Bunda ularning har bir tashabbuslarini tahlil qilish va talabalarda umumiy tashabbuskorlik ko‘nikmasini tarkib toptirishga e‘tibor berish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Chunki mustaqil ta‘limni tashkil etish aynan bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining ijodkorlik layoqatlarini rivojlantirib borishga asoslaniladi.

Boshlang‘ich ta‘limda mustaqil ta‘limni tashkil etish amaliyotida mazkur masala bo‘yicha talabalarning tashabbuslarini monitoring qilib borish muhimdir. Unga ko‘ra, har bir bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining mustaqil ta‘lim asoslari, metodikasi, texnologiyasi va amaliyoti masalalariga doir har bir tashabbusi e‘tibordan soqit qilinmasligi lozim. Chunki har bir tashabbusda o‘ziga xos g‘oyalar, yangiliklarga asos bo‘ladigan fikrlar va ishlanmalarga tayanch bo‘ladigan yondashuvlar mavjud bo‘ladi. Shu sababli bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining mustaqil ta‘lim bo‘yicha tashabbuslarini muntazam monitoring qilib borish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Mazkur monitoring jarayoni talabalar birlashtirilgan professor-o‘qituvchilar tomonidan amalga oshirilishi kutilgan samarani beradi. Bunday yondashuv tashabbusdan amaliyotga ko‘nikmasini tarkib toptiradi. Natijada mustaqil ta‘limni tashkil etish amaliyoti bo‘yicha keng ma‘lumotlar majmuiga ega bo‘linadi.

Mustaqil ta‘limni tashkil etish amaliyotida talabalarning o‘z tashabbuslari asosida tarkib topayotgan ko‘nikmalarini nazorat qilib borish taqozo etiladi. Buning uchun talabaning tashabbuslarida taqdim etilgan yangiliklarni o‘rganish, ularni umumlashtirish, talabaning o‘zida mustaqil ta‘lim bo‘yicha individual xarakterning paydo bo‘lishini kuzatish va eng faol talabalarni namuna sifatida taqdim etish muhim amaliy samaralarni beradi. Chunki bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarida tashabbus ko‘nikmasining tarkib topganligi ularning mustaqil ta‘lim bo‘yicha bilim, ko‘nikma va malakalarining kuchayishiga asos bo‘ladi. Shu sababli xorijiy mamlakatlarda talabalarning mustaqil tashabbuslariga juda e‘tibor qaratiladi va shunday tashabbuslar majmuidan ta‘lim jarayonini tashkil etishda oqilona foydalaniladi. Shu ma‘noda bugungi kunda oliy pedagogik ta‘lim

jarayonida bo‘lajak boshlang‘itich sinf o‘qituvchilarining mustaqil ta’lim amaliyoti bo‘yicha tashabbuskorlik ko‘nikmasini shakllantirish dolzarb bo‘lib turibdi.

Shunday qilib mustaqil ta’lim amaliyoti oliy pedagogik ta’lim jarayonida o‘zlashtirilishi, ulardan foydalanish bo‘yicha ko‘nikmani egallanishi va kasbiy faoliyatga tayyorlanishda mustaqil ta’limning amaliy imkoniyatlaridan oqilona foydalanishni taqozo etadi. E’tibor bering:

3-rasm. Boshlang‘ich ta’limda mustaqil ta’limni tashkil etish amaliyoti

I. TAVSIYA ETILADIGAN ADABIYOTLAR
II. Me'yoriy huquqiy hujjatlar va rasmiy adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining 2019 yil 29 oktyabrdagi "Ilm-fan va ilmiy faoliyat to'g'risida"gi O'RQ-576-sonli Qonuni. // www.ziyounet.uz.

2. Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi. // www.ziyounet.uz.

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 27 fevraldagi "Pedagogik ta'lim sohasini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4623sonli Qarori. // www.ziyounet.uz.

4. O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi. // www.ziyounet.uz.

5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 27 fevraldagi "Pedagogik ta'lim sohasini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori. // www.ziyounet.uz.

6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 6 noyabrdagi "O'zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ilm-fan va ta'lim-tarbiya sohalarini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni. // www.ziyounet.uz.

7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 22 maydagi "2022-2026 yillarda xalq ta'limi tizimini rivojlantirish bo'yicha Milliy dasturni tasdiqlash to'g'risida"gi Qarori. // www.ziyounet.uz.

8. Mirziyoyev Sh.M. Insonparvarlik, ezgulik va bunyodkorlik-milliy g'oyamizning poydevoridir.-Toshkent, 2021

Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi.-Toshkent, 2022

III. Ilmiy-pedagogik va boshqa adabiyotlar

9. Abdullayeva Sh., Seytov S., Xolikova G. Istoriya pedagogiki.-T.: "Fan va texnologiya".2008.- 258 s.

10. Abdulxanova K.A. Deyatelnosti psixologiya lichnosti.- M.:VLADAS. 1980.- 210s.

11. Abdusalilova Sh.A. Abdurauf Fitratning oila va bola tarbiyasiga oid qarashlari. Ilmiy-ommabop risola.-T.: "Yozuvchi".2002.-70 b.

12. Abdujalilova Sh.A. Abdurauf Fitratning “Tarbiya” fani talqini. Risola.-T.: “Vneshinvestrom”.2020. -35b.
13. Bogolyubov V.I. Leksii po osnovam konstruirovaniya sovremennykh pedagogicheskix texnologiy. Pyatigorsk, Iz-vo PGLU, 2001, S-188 .
14. Mardonov Sh.Q. Pedagogika fanidan axborot-kommunikasion ta’minotni ishlab chiqish texnologiyasi.-T.: “Ishonchli hamkor”.2021.- 110 b.
15. Mirkomilov M . Pedagogika nazariyasi. – T.:TDPI. 2008-310 b.
16. Muxamedov G.I., Xodjamkulov U.N., Toshtemirova S.A. “Pedagogik ta’lim innovasion klasteri” Monografiya. – T.: Universitet, 2019. -92 b.
17. Jabborova O., Umarova Z., Boboxodjayeva L. Boshlang‘ich ta’lim pedagogikasi, innovasiya va integrasiyasi. – T.: “Ishonchli hamkor”. 2021. – 198 b.
18. Jabborova O., Umarova Z. Boshlang‘ich ta’limda “Tarbiya” fanini o‘qitish metodikasi. – T.: “Zebo print”. 2022. – 112 b.
19. Jabborova O. Boshlang‘ich ta’lim metodikasining yangi nazariy masalalari. – T.: “Zebo print”. 2022. – 134 b.
20. Jabborova O., Umarova Z. Boshlang‘ich ta’lim diagnostikasi. – T.: “Zebo print”. 2023. – 106 b.
21. Jumanova F. va boshq. Umumiy pedagogika. - – T.: “Ishonchli hamkor”. 2020. – 580 b.
22. Ochilov M. Muallim qalb me’mori. Toshkent, “O‘qituvchi”, 2001. – 210 b.

LUG‘AT

Mustaqil ta’lim – olingan bilim, ko‘nikma va malakalarni mustahkamlash, qo‘shimcha ma’lumotlar yoki materiallarni mustaqil o‘rganish maqsadidagi o‘quv shakli. Mustaqil ta’limda ta’lim oluvchilar mustaqil o‘qish, mustaqil o‘zlashtirish va mustaqil faoliyatni amalga oshiradi. Oliy pedagogik ta’lim jarayonida o‘quv fanlarining mustaqil ta’lim qismi mavjud bo‘lib, unga asosan bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining kasbiy bilim, ko‘nikma va malakalari chuqurlashtiriladi.

Mustaqil ta’limning maqsadi – mustaqil ta’limning asosiy maqsadi ta’lim oluvchilarni mustaqil o‘qib o‘rganish vositasida kasbiy kompetensiyalarini kengaytirishdan iborat. Mustaqil ta’limni tashkil etishda aynan bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining kasbiy kompetensiyasini kengaytirishga asosiy e’tibor qaratiladi.

Mustaqil ta’lim texnologiyasi – mustaqil o‘qib-o‘rganishning samarali vositalari, metodlari va yondashuvlarining majmuidir. Bugungi kunda mustaqil ta’lim texnologiyasida kompyuter, TV kabi o‘quv-texnik vositalarning imkoniyatlaridan keng foydalanish ustuvor darajada ahamiyat kasb etmoqda. Mustaqil ta’lim texnologiyasi bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari tomonidan oliy pedagogik ta’lim jarayonida o‘zlashtiriladi.

Mustaqil ta’lim vazifalari – mustaqil o‘qib-o‘rganish asosida ta’lim oluvchilarning kasbiy faoliyatga tayyorlanishi va ularni mustaqil faoliyatga yo‘naltirishning muhim masalalari majmuidir. Bunda asosiy e’tibor ta’lim oluvchilarning vaqt me’yorlari va imkoniyatlariga qaratiladi.

Mustaqil ta’lim vositalari – mustaqil shaklda o‘qib-o‘rganiladigan tegishli pedagogik adabiyotlar, qo‘shimcha ma’lumotlar va axborotlarni taqdim etuvchi bosma hamda elektron resurslar majmui. Bunda mustaqil ta’lim vositalaridan foydalangan holda kasbiy kompetensiyalar ko‘lamini kengaytirish amalga oshiriladi. Bugungi kunda bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining mustaqil ta’lim vositalaridan foydalanish ko‘nikmalarini tarkib toptirish oliy pedagogik ta’limning asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi.

Mustaqil ta'lim metodlari – mustaqil o'qib-o'rganishda tayaniladigan uslublar va usullar majmui. Bugungi kunda mustaqil ta'limning an'anaviy, masofaviy va mustaqil ta'lim metodlari ommalashib bormoqda. Bunda ayniqsa texnologik imkoniyatlar kengayib borayotganligini eslatib o'tish joiz.

Mustaqil ta'lim shakllari – bu muayyan o'quv fanlari yoki maxsus yondashuv asosida tashkil etiladigan mustaqil o'qib-o'rganish jarayonidir. Hozirgi kunda mustaqil ta'limning masofaviy, ana'anavqiy hamda elektron resursi shakllari keng amalda qo'llanmoqda. Shu sababli mustaqil ta'limning imkoniyatlaridan oqilona foydalanish tajribasi tarkib topib bormoqda.

Mustaqil ta'limning amaliyoti – mustaqil ravishda o'qib-o'rganiladigan va o'zlashtiriladigan bilimlar, ko'nikmalar hamda malakalarni amaliy faoliyatda qo'llash tizimi. Bunda hozirgi kunda talabalarning haftalik pedagogik amaliyoti, "Talabalar akademiyasi" va talabalarning tashabbuslari shakllaridagi amaliyoti tarkib topdi. Shu sababli mazkur amaliyot vositasida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarligini kuchaytirish amalga oshirilmoqda.

Mustaqil ta'limni idrok etish – bu mustaqil o'qib-o'rganiladigan bilimlar hamda ko'nikmalarni tasavvur etishdan iborat. Mustaqil ta'lim vositasida o'zlashtiriladigan kompetensiyalar bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida kasbiy malakaning yuqori bo'lishini ta'minlaydi va ularni kasbiy faoliyatga tayyorlash jarayonini kuchaytiradi.

**Onaxon Jabborova,
Dinoraxon Saparbayeva**

**BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA MUSTAQIL TA‘LIMNI TASHKIL
ETISH METODIKASI**

(60110500- Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi talabalari, magistrantlari va
o‘qituvchilar uchun O‘quv-uslubiy qo‘llanma)

Muharrir:	X. Taxirov
Tehnik muharrir:	S. Melikuziva
Musahhih:	M. Yunusova
Sahifalovchi:	A.Ziyamuhamedov

Nashriyot litsenziya № 2044, 25.08.2020 й

Bichimi 60x84¹/₁₆. “Times new roman” garniturasini, kegli 14.

Offset bosma usulida bosildi. Shartli bosma tabog‘i 3,75. Adadi 100 dona.

Buyurtma № 128

Zebo prints MCHJda chop etildi.

Manzil: Toshkent shahar, Yashnobod tumani,

22-harbiy shaharcha

QAYDLAR UCHUN

QAYDLAR UCHUN

QAYDLAR UCHUN